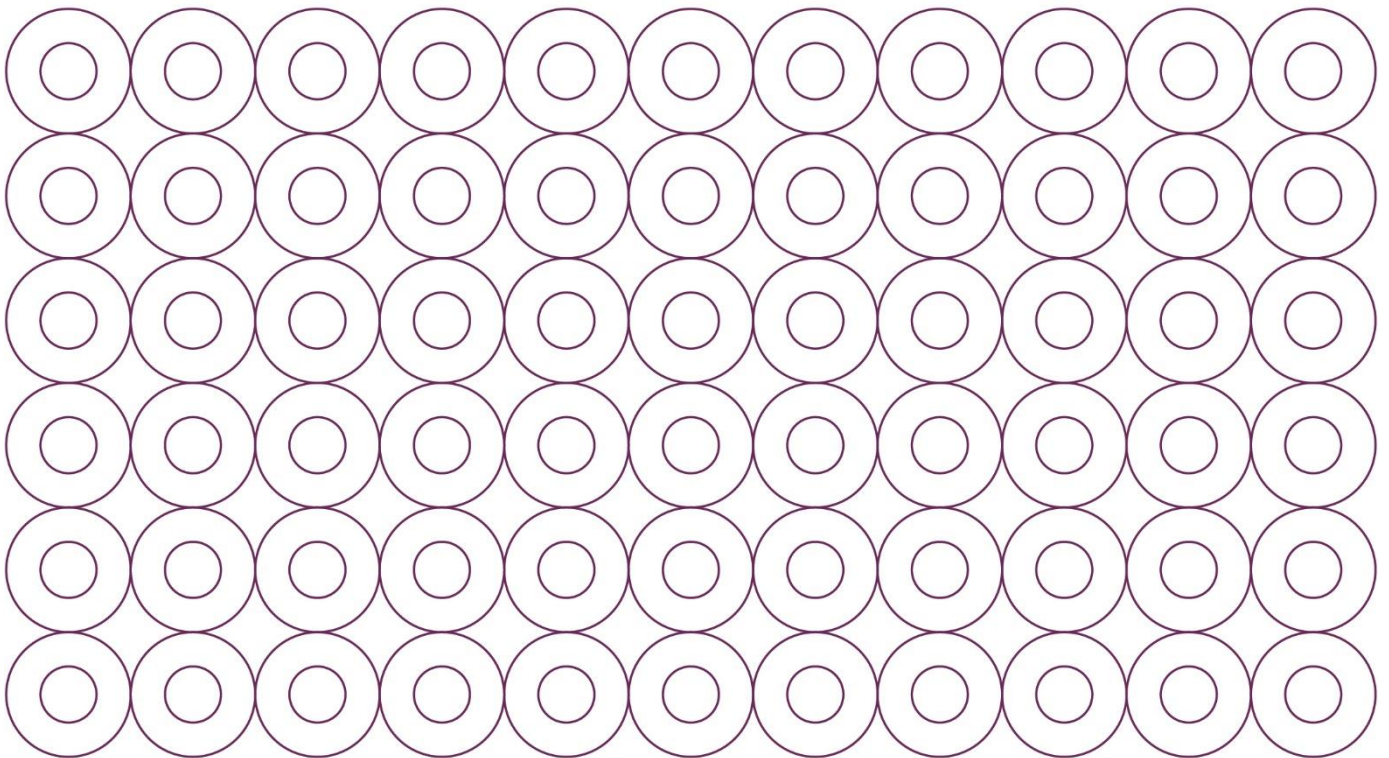

Covid-19-pandemins påverkan på elevhälsa och arbetsmiljö i gymnasieskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-2022:12-SE

Skolverket, Stockholm 2022

Förord

I denna rapport presenteras resultat från en nationell enkätstudie riktad till rektorer och lärare i gymnasieskolan. Rapporten ingår i ett regeringsuppdrag till Skolverket att utreda konsekvenserna av covid-19-pandemin för skolväsendet. Rapporten omfattar påverkan av pandemin när det gäller arbetet inom elevhälsan och elevernas mående, samt skolpersonalens arbetsmiljö.

Studien har genomförts av Linnea Hamrefors, Thomas Furusten (uppdragsansvarig), och Per Erik Jalava vid Skolverkets analysavdelning. Vi vill tacka alla rektorer och lärare som har deltagit i studien.

Solna, 1 juli 2022

Peter Fredriksson
Generaldirektör

Thomas Furusten
Undervisningsråd

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Inledning.....	8
Tidigare studier	8
Perioder av undervisning på distans med anledning av pandemin	12
Studiens genomförande.....	13
Rapportens upplägg.....	14
2. Elevhälsans arbete, elevfrånvaro och elevernas mående	15
Elevhälsans arbete och utredningar	15
Elevfrånvaron under pandemin.....	19
Behovet av insatser för elevernas mående.....	22
3. Skolpersonalens arbetssituation.....	34
Rektorers beskrivning av personalens arbetsbelastning	34
Lärares beskrivning av arbetsbelastningen	38
Personalens efterfrågan av stöd	42
4. Slutsatser	44
Det har funnits begränsningar för elevhälsans arbete under pandemin	44
Vissa elever har fått ett försämrat mående	44
Flertalet personalgrupper har haft en förhöjd arbetsbelastning under pandemin ..	45
Metodbilaga	47

Sammanfattning

Den här rapporten ingår i Skolverkets uppdrag att följa upp konsekvenserna av covid-19-pandemin för skolväsendet. Rapporten fokuserar på konsekvenser av pandemin för elevernas mående, elevhälsan och personalens arbetsmiljö. Pandemins konsekvenser för bedömning, betygssättning och kunskapstapp för gymnasieelever har presenterats i en separat rapport.¹

Sammantaget bedömer Skolverket att covid-19 pandemin har haft en påverkan på samtliga de aspekter som här undersökts. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att skolan stod inför flera utmaningar redan innan pandemin, exempelvis vad gäller personalförsörjningen, och att det varierar mellan skolor hur omfattande påverkan av covid-19-pandemin har varit och vad den inneburit för skolans personal och elever.

Nedan sammanfattar vi kortfattat resultaten från rapporten, som baseras på en enkätundersökning riktad till rektorer och lärare i gymnasieskolan hösten 2021.²

- Förutsättningarna för elevhälsan att genomföra sitt uppdrag har enligt flertalet av rektorerna varit begränsade under pandemin och bland annat arbetet med förebyggande och hälsofrämjande insatser har fått stå tillbaka.
- Enligt rektorernas svar har förutsättningarna för elevhälsans arbete förbättrats med återgången till verksamhet på plats i skolorna. En försvårande faktor har dock varit en fortsatt hög frånvaro både bland elever och personal inom elevhälsan. Samtidigt beskrivs ökade behov inom det elevhälsofrämjande arbetet.
- Beskrivningarna av hur elevers mående har påverkats av situationen under pandemin varierar, men vissa elever har påverkats mycket negativt enligt både lärare och rektorer. För dessa elever uppges att perioderna av undervisning på distans och restriktioner för fysiska möten har inneburit ensamhet och en ökad psykisk ohälsa.
- Det är inte enbart situationen inom skolan som påverkat elevernas mående och vad som är direkta orsaker av pandemin är inte entydigt. Studiens resultat tyder dock på att ju mer undervisning på distans som eleverna haft, desto mer negativt har måendet påverkats.
- Nära hälften av lärarna uttrycker att det under läsåret 2021/22 funnits behov av insatser för elevernas mående, relaterat till påverkan av pandemin. Samtidigt är det nära var fjärde lärare som inte uttrycker att det finns sådana behov.
- Insatser för elevernas mående som nämns som viktiga handlar om både utökad stöd och utökad undervisning för elever i behov, samt olika former av insatser för elevernas psykiska hälsa inklusive gemenskapsfrämjande arbete.

¹ Skolverket (2022). *Kunskapstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10

² Enkäterna besvarades före den så kallade omikron-vågen av covid-19-pandemin, som innebar en ökad frånvaro bland elever och personal. Eventuell påverkan av omikron täcks därför inte in i denna undersökning.

- Pandemin har inneburit en påfrestning för skolans personal och arbetsbelastningen beskrivs ha varit förhöjd för såväl lärarna som för skollädaingen. Även under höstterminen 2021 beskrivs vissa personalkategorier ha haft en förhöjd arbetsbelastning, även om den då i huvudsak återgått till det normala.
- Covid-19-pandemin har krävt stora insatser av skolpersonalen och det finns fortsatta behov av uthållighet och ett gott arbete för att mildra konsekvenserna för eleverna.

1. Inledning

På uppdrag av regeringen har Skolverket sedan våren 2020 följt upp konsekvenser av covid-19-pandemin för skolväsendet. Uppdraget har delredovisats halvårsvis, denna rapport utgör en del av den femte redovisningen av uppdraget och den berör gymnasieskolan. I rapporten presenteras resultaten från en enkätstudie riktad till rektorer och lärare med frågor om pandemins konsekvenser när det gäller elevernas mående och personalens arbetsmiljö. Enkäterna besvarades under november och december 2021.

Det är gymnasieskolans nationella program som är i fokus i rapporten. Elever på introduktionsprogrammen har enligt Skolverkets tidigare informationsinsamlingar inte påverkats av pandemin i lika hög grad som elever på de högskoleförberedande programmen och yrkesprogrammen.³

Tidigare studier

Inom ramen för Skolverkets uppdrag att följa upp konsekvenserna av covid-19-pandemin presenterade vi i början av juni 2022 en rapport om pandemins konsekvenser vad det gäller undervisningens genomförande, bedömning och betygsättning, elevernas måluppfyllelse samt stödande insatser för eleverna med anledning av pandemin.⁴ I publiceringen dessförinnan, i december 2021, ingick en översikt av det aktuella kunskapsläget av pandemins konsekvenser för gymnasieskolan.⁵ I följande avsnitt redogör vi för övrig kunskapsinsamling av relevans för elevernas mående, elevhälsans arbete och personalens arbetsmiljö under pandemin.

Negativ påverkan på gymnasieelevers hälsa och mående under pandemin

Under pandemin har Folkhälsomyndigheten presenterat resultat från sina upprepade enkätundersökningar inom projektet Hälsorapport, som berör områdena psykisk hälsa och levnadsvanor. I maj 2021 rapporterades en stor minskning i fysisk aktivitet hos deltagare i åldern 16 till 29 år.⁶ Även i december 2021 rapporterades om brist på motion bland unga, då det endast var 67 procent av personerna i den yngre åldersgruppen (16–29 år) som mötte Folkhälsomyndighetens rekommendation om omfattningen av fysisk aktivitet per vecka.⁷ Myndigheten beskriver också andra tecken på att ungas mående försämrats under perioden. I resultaten från december 2021 framgår att 42 procent av deltagarna i den yngre åldersgruppen

³ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 3. Tema gymnasieskolan och gymnasiesärskolan*. Dnr 2020:1056. Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 4 (Gymnasieskolan)*. Dnr 2020:1056.

⁴ Skolverket (2022). *Kunskapstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

⁵ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 4 (Gymnasieskolan)*. Dnr 2020:1056

⁶ Hälsorapport (2021). *Resultat maj 2021*. <https://www.halsorapport.se/sv/resultat/resultat-maj-2021-psykisk-halsa-och-levnadsvanor/>. Hämtad datum 2022-05-25.

⁷ Hälsorapport (2021). *Resultat december 2021*. <https://www.halsorapport.se/sv/resultat/resultat-december-2021-resultat-fran-halsorapports-enkat-om-psykisk-halsa/>. Hämtad datum 2022-05-25.

upplevt ensamhet under pandemin. I samma undersökning uppgav nästan 70 procent av de yngre att de kände lite eller mycket oro för arbete eller studier, vilket är en mer än dubbel så hög andel som bland deltagarna över lag. Oron beskrevs också av fler i decembermätningen än vad den gjorde i mätningen i maj 2021, då det var drygt hälften av deltagarna i den yngre åldersgruppen som rapporterade oro.

Folkhälsomyndighetens undersökningar berör ungdomars upplevelse av pandemin som helhet och är inte avgränsad till situationen i skolan. Under 2021 genomförde Skolinspektionen granskningar av undervisningen på distans inom högskoleutbildningen, gymnasiet och vuxenutbildningen där det bland annat ingick en kartläggning av elevers mående relaterat till fjärr- och distansundervisningen under pandemin. Där framgick att över hälften av gymnasieeleverna upplevde en sämre psykisk hälsa och en försämrad social situation på grund av att undervisningen bedrivits på distans, samt att nära hälften upplevde att deras fysiska hälsa försämrats. Eleverna i undersökningen uppgav att de kände en ökad stress över sina studier då de bedrevs på distans och en oro över att de inte kunnat tillgodogöra sig undervisningen. Dagar av närundervisning innebar dessutom ofta en högre arbetsbörda än vanligt. Förutom en ökad stress nämns i undersökningen ensamhet och dålig motivation som konsekvenser av framför allt elevernas minskade sociala kontakter, och vissa elever uttrycker en stor uppgivenhet och nedstämdhet.⁸ Skolinspektionen konstaterar att det finns ett tydligt samband mellan hälsa och lärande, där välbefinnande gynnar skolresultaten medan det omvända ökar risken för att eleven presterar sämre.⁹ Skolinspektionen resonerar att ju större omfattningen av fjärr- och distansundervisning varit för eleverna, desto större har de negativa konsekvenserna varit för såväl hälsa som lärande.¹⁰

Skolinspektionens rapportering bygger delvis på en granskning av fjärr- och distansundervisningen inom gymnasieskolan som de genomförde våren 2021. Där redovisar de bland annat att rektorer bedömer att fjärr- och distansundervisningen ledde till en större försämring av måendet för elever vid högskoleförberedande program än yrkesprogram.¹¹ I undersökningen redovisas också att det var vanligare att elever på högskoleförberedande program själva rapporterade ett försämrat mående.¹²

En majoritet av såväl rektorer som lärare bedömer att det uppstått ett kunskapstapp

I en tidigare rapport från Skolverket framgår att en majoritet av såväl rektorer som lärare ser att ett kunskapstapp uppstått bland eleverna i gymnasieskolan till följd av pandemin, det vill säga att eleverna inte har fått samma kunskaper och

⁸ Skolinspektionen (2021). *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin*. Rapport 2021:640.

⁹ Skolinspektionen (2015). *Elevehälsa – Elevers behov och skolans insatser*. Rapport 2015:05.

¹⁰ Skolinspektionen (2021). *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin*. Rapport 2021:640.

¹¹ Mest försämrade fjärr- och distansundervisningen måendet hos elever på introduktionsprogram, som har varit prioriterade för närundervisning.

¹² Skolinspektionen (2021). *Fjärr- och distansundervisning på gymnasieskolor våren 2021*. Rapport 2021:1666.

färdigheter som de normalt skulle ha fått. Detta tapp gäller främst eleverna som lämnade gymnasieskolan våren 2021 och eleverna som läsåret 2021/22 gick i år 2 och 3. Som huvudsaklig anledning till kunskapstappet lyfts undervisningen på distans¹³, vilket 54 procent av lärarna svarar fungerade dåligt för eleverna. Elever som av olika skäl inte klarat av undervisningen på distans har drabbats särskilt av ett kunskapstapp, liksom elever i de högre studieåren som haft en längre tid av sin gymnasieutbildning på distans. 56 procent av lärarna ser begränsningar i sina möjligheter att hjälpa eleverna med att ta igen kunskapstappet, vilket mest riskerar att påverka elever i behov av stöd. Som skäl till svårigheterna anger rektorer bristande ekonomiska resurser och för lite personal, men också att tid och ork saknas bland såväl elever som personal.¹⁴

Mängden undervisning på distans har varierat mellan terminer och programtyper

Statistiska centralbyrån (SCB) publicerade under våren 2022 en rapport om omfattningen av fjärr- och distansundervisning i skolan under pandemin, bland de elever som haft sådan undervisning. SCB visar att den genomsnittliga omfattningen av undervisning på distans omräknat till veckor med undervisning på heltid var störst under vårterminen 2020 (12 veckor), sjönk något under höstterminen 2020 (3 veckor) och ökade återigen under vårterminen 2021 (7 veckor). Under läsåret 2020/21 hade en högre andel av elever på högskoleförberedande program undervisning på distans (90 procent) än elever på yrkesprogram (74 procent). Elever på introduktionsprogram hade undervisning på distans i minst omfattning (43 procent).¹⁵ Det var också skillnader mellan programtyperna i hur undervisningen på distans bedrevs för eleverna. För elever på högskoleförberedande program var det vanligare med längre sammanhängande perioder av undervisning på distans jämfört med elever på yrkesprogram, som oftare hade en blandning av undervisning på distans och på plats i skolan inom samma vecka.¹⁶

Som nämnts ovan har Skolverket i samband med den här rapporten publicerat ytterligare en rapport, baserad på samma enkätmaterial, där det framgår att de allra flesta av de tillfrågade gymnasielärarna bedrev undervisning på distans i någon omfattning under pandemin.¹⁷ Det har varit vanligare att yrkeslärare undervisat elever som varit undantagna från fjärr- och distansundervisningen (64 procent), än ämneslärare (46 procent).¹⁸

¹³ I tidigare rapporter från Skolverket, liksom i denna, använder vi begreppet "undervisning på distans" i stället för begreppen fjärr- och distansundervisning.

¹⁴ Skolverket (2022). *Kunskapstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

¹⁵ Gällande de redovisade andelarna elever inom respektive programtyp: I sin rapport redovisar SCB andelen elever med fjärr- och distansundervisning som intervall. Den lägre andelen i intervallet är de elever som SCB med säkerhet kan rapportera hade fjärr- och distansundervisning. Den högre andelen är de elever som med säkerhet hade undervisning på distans, plus de elever som kan ha haft undervisning på distans. Här presenterar vi endast den lägre andelen i intervallet, det vill säga de elever som med säkerhet hade undervisning på distans.

¹⁶ Statistiska Centralbyrån (2022). *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under coronapandemin*. SCB. Rapport 2022:4.

¹⁷ Lärarna tillfrågades inte i vilken omfattning de bedrivit undervisning på distans under pandemin, utan endast om de gjort det vid något enstaka tillfälle eller mer.

¹⁸ Skolverket (2022). *Kunskapstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

Delvis annorlunda arbete för elevhälsan under pandemin

I december 2021 redovisade Skolverket en enkätundersökning riktad till huvudmän där vi bland annat ställde frågor om elevhälsans arbete under pandemin. Över hälften av huvudmännen angav att insatser genomfördes för att anpassa elevhälsans arbete mot exempelvis mer digitala och mer uppsökande arbetssätt gentemot eleverna. Enligt svaren har det varit vanligt med stödinsatser på huvudmannanivå för att främja elevernas mående, för socialt stöd eller stöd i studier. Resultaten stämmer överens med resultat från tidigare studier utförda av bland andra Skolinspektionen.¹⁹

Skolinspektionen har genomfört distansinspektioner av elevhälsans verksamhet under pandemin. Resultaten visar att elevhälsans förutsättningar att möta elevers behov har varit begränsade, främst vad gäller hälsofrämjande och förebyggande insatser och insatser för särskilt stöd.²⁰

Personal i gymnasieskolan uppger en hög arbetsbelastning

Under våren 2021 genomförde Lärarförbundet en undersökning om situationen i skolan med anledning av pandemin. Resultaten visar en negativ påverkan på arbetsbelastningen och arbetsmiljön på flera sätt. En hög andel gymnasielärare svarar att de upplevt en ökad stress över att uppfylla det som står i läro- och kursplanen på grund av situationen i skolan under pandemin, och en del gymnasielärare har upplevt en ökad press från arbetsgivaren relaterat till risken att eleverna inte lär sig det de ska. Arbetsbelastningen beskrivs som hög av en stor andel gymnasielärare. Många upplever oro för sjukskrivning hos sig själva eller kollegor om de fortsatt behöver bedriva undervisning utanför schemalagd undervisningstid (på kvällar, helger eller lov).²¹

Under våren 2022 genomförde Lärarförbundet ytterligare en undersökning bland sina medlemmar, där majoriteten av gymnasielärarna fortsatt svarar att de upplever en arbetsrelaterad stress och försämrad arbetsmiljö till följd av pandemin.²²

Skolverket genomförde en öppen enkätundersökning som fanns tillgänglig på vår webbplats under våren 2021, där svar från skolans personal visar att förutsättningarna för en god arbetsmiljö påverkades i hög grad under terminen. Personal i grund- och gymnasieskolan tar upp att pandemin och fjärr- och distansundervisningen medfört nya arbetsuppgifter och försvårat de som redan finns. Detta har inneburit större behov av prioriteringar i arbetet och ett större fokus på kärnuppdraget. Minskade kontakter med kollegor, oro för smittspridning och problem med arbetsmiljön i hemmet är några omständigheter som tas upp som försämrande av arbetsmiljön.²³

¹⁹ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 3. Tema gymnasieskolan och gymnasiesärskolan*. Dnr 2020:1056.

²⁰ Skolinspektionen (2021). *Elevhälsans arbete när undervisningen bedrivs på distans*. Rapport 400-2021-2030.

²¹ Lärarförbundet (2021). *"Allt ska fungera som vanligt". Arbetsbelastning, smittspridning och oro – en nulägesrapport från svenska skolor*.

²² Lärarförbundet (2022). *"The show must go on". En rapport om coronapandemins fortsatta konsekvenser för förskolan, fritidshemmen och skolan*.

²³ Skolverket (2021). *Undersökning om covid-19-pandemin. Enkätundersökning bland personal i skolväsendet om covid-19-pandemins påverkan, januari-februari 2021*. Dnr 2020:2030.

Perioder av undervisning på distans med anledning av pandemin

Med anledning av covid-19-pandemin rekommenderade Folkhälsomyndigheten från den 18 mars 2020 att undervisning i gymnasieskolan skulle bedrivas på distans.²⁴ Rekommendationen togs bort från och med den 15 juni 2020. Genom en förordningsändring som trädde i kraft den 10 augusti 2020 blev det dock möjligt att under vissa förutsättningar kombinera närundervisning, det vill säga undervisning på plats i skolans lokaler, med viss fjärr- eller distansundervisning.

Större delen av höstterminen 2020 bedrevs huvudsakligen undervisningen i gymnasieskolan som ordinarie undervisning i skolans lokaler. Efter att smittspridningen ökade vid slutet av höstterminen 2020 rekommenderades återigen fjärr- eller distansundervisning i gymnasieskolan, vissa elevgrupper och utbildningar var dock undantagna från rekommendationen. Från och med den 25 januari 2021 ändrades denna rekommendation till att gymnasieskolan gradvis skulle återgå till närundervisning, med en rekommendation om 20–80 procent undervisning på distans. Från och med den 2 april 2021 upphörde rekommendationen om en kombination av skolförlagd undervisning och undervisning på distans. Undervisningen kunde därefter förläggas helt till skolan, men förordningen (2020:115) om undervisning på distans vid behov fortsatte att gälla.

För att studera pandemins konsekvenser för eleverna, i termer av exempelvis påverkan på hälsan och tillgång till elevhälsa fysiskt i skolan, behöver det fästas avseende vid att denna påverkan ser olika ut för olika elevkullar. Beroende på hur villkoren har sett ut för gymnasieskolan under olika tidsperioder under pandemin har det varit stora skillnader för eleverna i olika studieår.

Tabell 1. Gymnasieskolans elevkullar under covid-19 pandemin.

Elevernas födelseår	Elevernas studieår				
	VT 2020	HT 2020	VT 2021	HT 2021	VT 2022
2001	År 3				
2002	År 2	År 3			
2003	År 1	År 2		År 3	
2004		År 1		År 2	
2005				År 1	

Tabellen visar födelse- och studieåren för de elevkullar som gått i gymnasieskolan under pandemin. Elevernas födelseår visar det år då den största delen av eleverna i studieåret är födda, men elever kan vara födda även andra år.

Under perioder av rekommenderad fjärr- och distansundervisning har vissa elever undantagits från rekommendationen och därmed kunnat erbjudas verksamhet på plats i skolan. Elever på introduktionsprogram och elever på gymnasiesärskola har varit undantagna från rekommendationen om undervisning på distans.

²⁴ Förordning 2020:115 och 2020:148.

Undantaget har också gällt elever som betraktas som sårbara för undervisning på distans. Som nämnts ovan har också omfattningen av undervisning på distans varierat beroende på programtyp och ämnessammansättning.

Studiens genomförande

Den här studien baseras på enkäter riktade till rektorer respektive till lärare i gymnasieskolan. Rektorsenkäten skickades ut den 4 november 2021 och merparten av svaren inkom under de första fyra veckorna efter utskicksdatum. Populationen var 493 rektorer och enkäten besvarades av 247, vilket ger en svarsfrekvens om 50 procent. Lärarenkäten skickades ut den 16 november 2021 och merparten av svaren inkom under fyra veckor fram till mitten av december. För lärarenkäten uppgick populationen till 13 486 lärare. Den besvarades av 4 978 lärare, vilket ger en svarsfrekvens på 37 procent.

Svaren har viktats för att kompensera för skevheter i representationen. Utifrån bortfallsanalysen bedömer vi att de skevheter i svarsfrekvens som finns för lärare respektive rektorer generellt sett är små och att de därför inte bör ha någon större påverkan på de slutliga resultaten. Metoden beskrivs närmare i rapportens bilaga, tillsammans med bortfallsanalyser.

Tidsperioden som behandlas i studien är från och med pandemins början i mars 2020 till och med höstterminen 2021. Pandemin innebar stor smittspridning och hög frånvaro inom skolan under slutet av december 2021 och början av vårterminen 2022, vilket vi inte täcker i studien då merparten av enkäterna besvarades innan denna period.²⁵

Vi har undersökt skillnader i enkätsvaren mellan olika typer av skolenheter: huvudmannatyp, programsammansättning (andel elever på yrkesprogram respektive högskoleförberedande program), lärartäthet (antal elever per lärare) och lärarens yrkesroll (ämneslärare eller yrkeslärare). I de fall vi nämner och beskriver skillnader mellan skolor gäller det i samtliga fall skillnader som dels är signifikanta, dels tillräckligt stora för att vara av betydelse att uppmärksamma.²⁶

En del variabler samvarierar med andra variabler. Det betyder att när en variabel visar signifikanta och stora skillnader i det som studeras kan de variabler som samvarierar med den också visa liknande skillnader. I resultaten lyfter vi däremot endast de variabler som enligt vår bedömning har störst förklaringspotential utifrån det vi studerar.

Enkäterna omfattar frågor med fasta svarsalternativ, men också öppna fritextfrågor där respondenterna kunnat svara skriftligen. De frågor som har ställts i enkäterna framgår av texten i rapporten och i rubrikerna till de diagram som

²⁵ I en separat snabbstudie redovisar Skolverket bland annat hur personal- och elevfrånvaron påverkats under perioden december 2021 till mars 2022. Skolverket (2022). *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022*. Dnr 2022:1036

²⁶ Enkäterna har sänts till rektorer utifrån ett urval i skolenhetsregistret. En skolenhet är en organisatorisk enhet för vilken det ska finnas en rektor. Samma person kan dock vara rektor för mer än en skolenhet. I praktiken är ofta det som brukar betraktas som en skola uppdelad i olika skolenheter. I rapporten använder vi för enkelhetens skull begreppet skolor i stället för det mer korrekta begreppet skolenheter.

presenteras. De öppna frågorna har speciellt i lärarenkäterna inneburit en stor mängd svar. Vi har sammanställt och analyserat dessa för att kunna beskriva huvudriktningen i svaren, och vi lyfter en del exemplifierande exempel i citat. Den stora mängden svar kan dock innebära att det på de flesta frågor finns lärare som uttryckt en mening som avviker från budskapen som vi lyfter i rapporten.

Rapportens upplägg

I rapporten presenterar vi svar på enkätfrågor till rektorer och lärare. Vi har valt att inrikta frågorna i dessa enkäter mot två avskiljbara perioder under pandemin. Den första är perioden från mars 2020 till och med vårterminen 2021 och den andra perioden är ”nuläget” när enkäterna besvarades, det vill säga under höstterminen 2021. Perioderna skiljer sig också åt beroende på omfattningen av fjärr- och distansundervisning. Under den första perioden varierade omfattningen av undervisning på distans från termin till termin (som redovisats ovan) men var över lag större än under den andra perioden, då skolans verksamhet återgick till att huvudsakligen bedrivas fysiskt på plats. Redovisningen av resultaten presenteras i två kapitel. Det första resultatkapitlet gäller konsekvenser av pandemin för elevhälsans arbete, elevfrånvaron och elevernas mående. Det andra resultatkapitlet gäller konsekvenser av pandemin när det gäller skolpersonalens arbetssituation.

Rapporten avslutas med Skolverkets slutsatser med anledning av studien.

2. Elevhälsans arbete, elevfrånvaro och elevernas mående

I det här kapitlet presenterar vi svar från rektorer och lärare på enkätfrågor om konsekvenser av pandemin för elevhälsans arbete²⁷, elevfrånvaron och elevernas mående. Det avslutas med en redogörelse av behoven av insatser med anledning av situationen.

Elevhälsans arbete och utredningar

Perioderna med restriktioner kring fysiska möten och rekommendationerna för gymnasieskolan att bedriva verksamheten på distans har haft stor påverkan på elevhälsans praktiska arbete. I en rapport av Skolverket från december 2021 om pandemins konsekvenser för gymnasieskolan, baserad på enkäter till gymnasieskolans huvudmän, framkom att drygt hälften av de tillfrågade huvudmännen genomförde insatser i syfte att anpassa elevhälsans arbete till situationen under pandemin. I rapporten framgår att det på huvudmannanivå funnits behov av att omorganisera verksamheten, främst för att kunna bedriva den enligt de förändrade förutsättningarna men också för att möta nya eller annorlunda elevhälsobehov.²⁸ I det följande redovisar vi rektorernas svar på frågor om elevhälsans arbete under pandemin fram till och med vårterminen 2021 respektive under höstterminen 2021, och om antalet utredningar som elevhälsan genomfört.

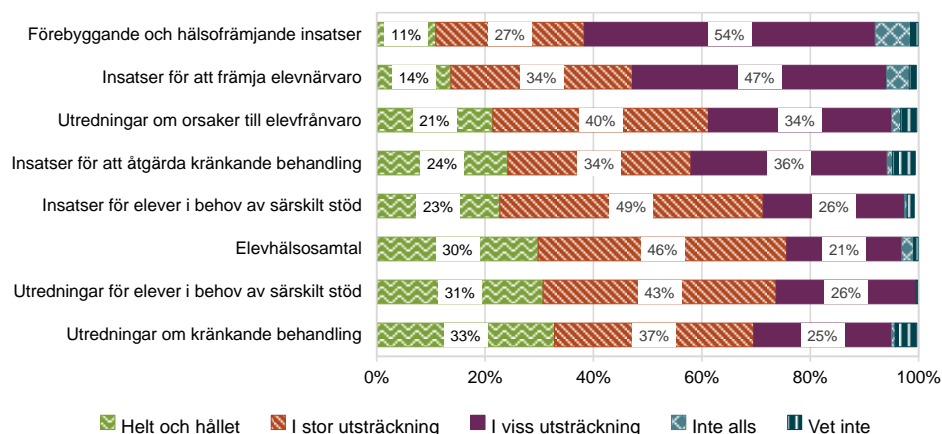
Vissa begränsningar i genomförandet av elevhälsans uppdrag under pandemin

I frågorna om elevhälsans arbete under pandemin har vi bitt rektorerna göra bedömningar inom elevhälsans olika områden. Frågan som redovisas i diagrammet nedan gäller i vilken utsträckning som elevhälsan har kunnat genomföra sitt uppdrag.

²⁷ Frågor om elevhälsans arbete har inte besvarats av personal inom elevhälsan, utan av rektor i egenskap av ansvarig för verksamheterna.

²⁸ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 3. Tema gymnasieskolan och gymnasiesärskolan*. Rapport 2020:1056.

Diagram 1. Fråga till rektorer: I vilken utsträckning bedömer du att elevhälsan har kunnat fullfölja sitt uppdrag inom följande områden under perioden mars 2020 – VT 2021?

Andelar (%) av svarande rektorer. Bortfallet per svarsalternativ varierar mellan 0 och 0,8 procent.

Rektorernas svar visar att det generellt funnits hinder för elevhälsan att helt och hållet fullfölja sitt uppdrag från inledningen av pandemin till och med vårterminen 2021. I högst grad är det elevhälsosamtal och utredningar om kränkande behandling som har kunnat genomföras. En majoritet av rektorerna svarar också att utredningar för elever i behov av särskilt stöd har kunnat genomföras, även om en mindre andel anger att *insatser* för dessa elever fullt ut kunnat genomföras. I störst utsträckning har det varit begränsningar i genomförandet av förebyggande och hälsofrämjande insatser. Över hälften av rektorerna svarar att det endast har kunnat genomföras i viss utsträckning. Nära hälften av rektorerna svarar att insatser för att främja elevnärvaro bara har kunnat genomföras i viss utsträckning.

Utifrån enbart dessa svar vet vi dock inte hur genomförandet av elevhälsans uppdrag under pandemin skiljer sig från hur det normalt ser ut. I en kompletterande enkätfråga har vi därför bitt de rektorer som svarat att elevhälsan inte helt har kunnat fullfölja sitt uppdrag inom ett eller flera av områdena ovan beskriva orsakerna till detta. Främst handlar dessa svar om de annorlunda villkor som distansformen inneburit för arbetet med elevhälsan, med begränsningar för att kunna komma i kontakt med eleverna. Nedan är några exempel bland rektorernas kommentarer.

Elevhälsans arbete har försvårats pga. att eleverna inte varit i skolan, helt enkelt. Alla samtal, kartläggningar, utredningar etc. blir lidande av en sådan situation.

Har begränsats av att ha samtal via telefon eller dator. Svårt att jobba med grupper via Teams. Föreläsningar för grupper har genomförts och enskilda samtal har genomförts, men effektiviteten kan diskuteras. För vissa elever har det varit bra med telefonkontakt, andra har missgynnats. Vid svåra samtal har dessa i vissa fall fått göras på plats.

Svårare att upptäcka behov och ge rätt stöd till elever på distans. Elever med stödbehov har tagits in på skolan men dessa elever har ofta behov av goda relationer och dessa har inte byggts upp på samma sätt.

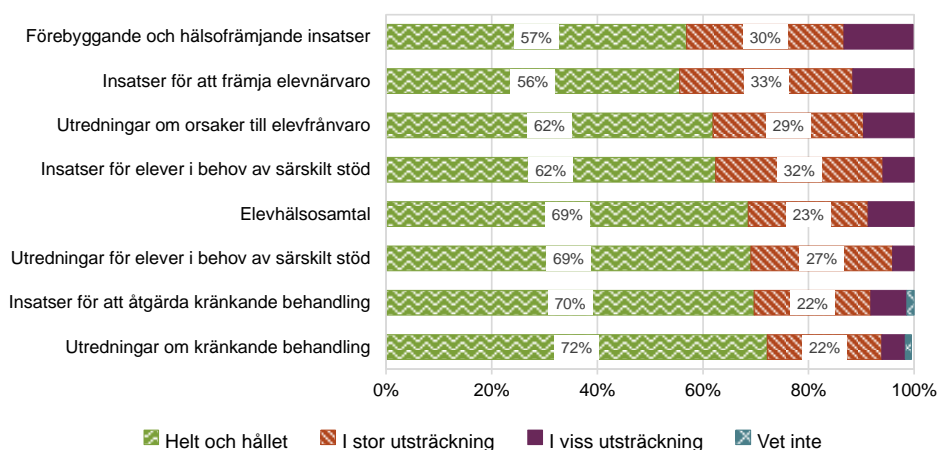
Sammantaget beskriver svaren att det har funnits vissa begränsningar och hinder för elevhälsans arbete under pandemin, snarare än att det inte alls har kunnat

genomföras. Insatser i syfte att förebygga ohälsa hos eleverna har inte kunnat genomföras som normalt, samtidigt som det varit svårt att få kontakt med eleverna.

Bättre förutsättningar för elevhälsans uppdrag höstterminen 2021

Elevhälsans arbete var alltså över lag begränsat under pandemin och enligt många rektorer berodde det främst på att verksamheten till stor del bedrevs på distans. Från och med höstterminen 2021 återgick elevhälsans verksamheter till att i sin helhet bedrivs fysiskt på plats i skolorna. I det här avsnittet redovisar vi hur rektorerna bedömer att förutsättningarna för verksamheten varit från terminsstart till och med november 2021.

Diagram 2. Fråga till rektorer: I vilken utsträckning bedömer du att elevhälsan har kunnat fullfölja sitt uppdrag inom följande områden under perioden augusti – november 2021?

Andelar (%) av svarande rektorer. Bortfallet per svarsalternativ varierar mellan 0 och 0,2 procent.

Rektorernas svar visar att skolornas möjligheter att fullfölja elevhälsans uppdrag förbättrades avsevärt höstterminen 2021, i samband med återgången till verksamhet på plats i skolan. På frågan om förutsättningarna för elevhälsans arbete under terminen gör en majoritet av rektorerna bedömningen att det kunnat genomföras helt och hållet. De flesta av de övriga rektorerna svarar att det kunnat genomföras i stor utsträckning.

Det finns dock svar som beskriver vissa fortsatta begränsningar. Omkring en tiondel av rektorerna svarar att elevhälsouppdraget bara i viss utsträckning eller inte alls kunde fullföljas under hösten. Som orsaker anges huvudsakligen frånvaro, både bland elever och bland personalen inom elevhälsan. Elevernas frånvaro och minskade möjligheter till kontakt med dem innebar svårigheter och begränsningar framför allt för hälsofrämjande och förebyggande insatser. Frånvaron ökade dessutom kraftigt i skolan omkring årsskiftet 2021/22 i och med omikron-vågen av covid-19, vilket inte täcks i perioden som enkätfrågan syftar på. Det är därför

möjligt att frånvarons påverkan på elevhälsans arbete blev än större efter att vår enkätundersökning genomfördes.²⁹

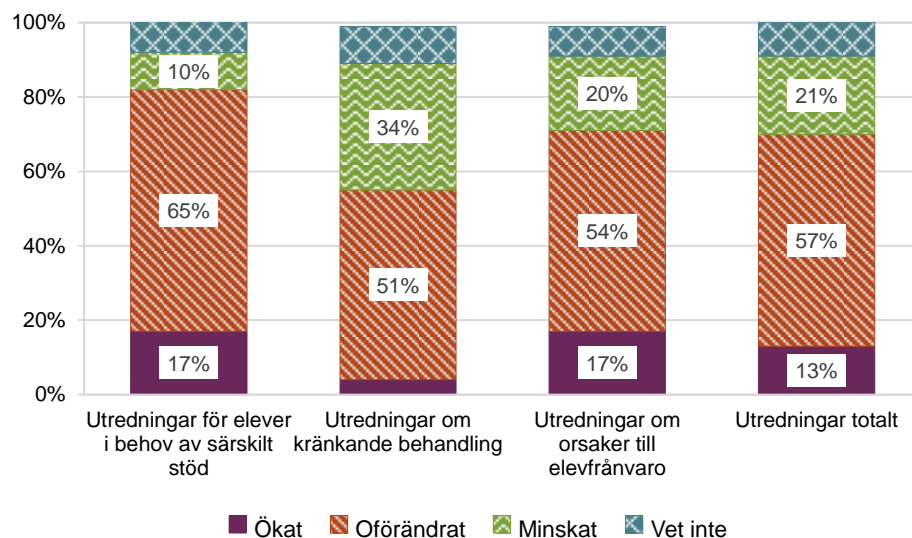
Ovan har framgått att det var de hälsofrämjande och förebyggande insatserna som bedömts som svårast att genomföra under pandemin. Även om svårigheterna lätade under höstterminen så beskriver en dryg tiondel av rektorerna fortsatta hinder. Vad detta framför allt visar är att förutsättningarna för elevhälsans arbete varierar mellan olika skolor. Det visar också att det på många skolor även under höstterminen 2021 fanns hinder för elevhälsans arbete.

Variationer i antalet utredningar inom elevhälsan under pandemin

Som vi beskrivit ovan har elevhälsan på många skolor inte fullt ut kunnat genomföra utredningar inom ramen för sin verksamhet tidigare under pandemin. I störst utsträckning har det varit utredningar för elever i behov av särskilt stöd, liksom utredningar om kränkande behandling, som kunnat genomföras. I en något lägre grad har det fungerat att utföra utredningar om orsaker till elevfrånvaro.

Som komplement till detta har vi bitt rektorerna besvara om *antalet* utredningar som genomförts har ökat, minskat eller inte förändrats jämfört med antalet innan pandemin. Svaren redovisas i diagrammet nedan.

Diagram 3. Fråga till rektorer: Har antalet utredningar som elevhälsan genomfört ökat eller minskat under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Andelar (%) av svarande rektorer. Bortfallet per svarsalternativ varierar mellan 0,5 och 1 procent.

Majoriteten av rektorerna anger att det inte skett någon förändring i det totala antalet utredningar inom elevhälsan under perioden mars 2020 till november 2021. Det finns dock vissa variationer i hur rektorerna svarat beroende på vad för typ av utredningar det handlar om. Vad gäller antalet utredningar för elever i behov av

²⁹ Skolverket har kartlagt omikron-vågens påverkan på gymnasieskolan i en separat rapport. Se Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022*. Dnr 2022:1036.

särskilt stöd svarar 65 procent av rektorerna att de genomfördes i en oförändrad utsträckning. Av de som bedömer att det skett en förändring är det en något högre andel (17 procent) som anger att utredningarna ökade än som anger att de minskade (10 procent) under pandemin.

Drygt hälften av rektorerna såg ingen förändring i antalet utredningar om frånvaro bland elever. En femtedel av rektorerna såg en minskning i antalet utredningar och nästan lika många såg en ökning. Rektorer vid fristående skolor anger i något högre grad att utredningarna ökade (24 procent) än rektorer vid offentliga skolor (14 procent).³⁰

Som diagrammet visar är det 34 procent av rektorerna som anger en minskning i antalet utredningar om kränkande behandling.³¹ Detta överensstämmer med vad Skolinspektionen tidigare har rapporterat; att såväl rektorer som lärare beskrivit att antalet kränkingsanmälningar minskade under pandemin. Samtidigt uttrycker vissa av lärarna och rektorerna ett förbehåll att många konflikter kan ha flyttat ut på nätet och blivit mindre synliga för skolan.³² Minskningen av antalet utredningar om kränkningar kan alltså delvis bero på en faktisk minskning, men den kan också bero på att det funnits större svårigheter för skolans personal att upptäcka kränkningar då elever och lärare inte träffats fysiskt i samma utsträckning som tidigare.

Elevfrånvaron under pandemin

Utifrån kartläggningen av elevhälsans arbete i föregående avsnitt framgår att det funnits begränsningar i att genomföra insatser för att främja elevnärvaro under pandemin, samt att det fanns fortsatta svårigheter även under hösten 2021. Samtidigt svarar över hälften av rektorerna att antalet utredningar som elevhälsan genomfört om orsaker till elevfrånvaro inte har förändrats under pandemin.

I det följande avsnittet kartlägger vi elevfrånvaron under pandemin. Först presenterar vi lärarnas bild av frånvaron bland deras elever, såväl ogiltig som giltig. Sedan presenteras rektorernas uppfattning om för vilka elevgrupper frånvaron ökat respektive minskat.

Flest lärare anger en ökande elevfrånvaro under pandemin

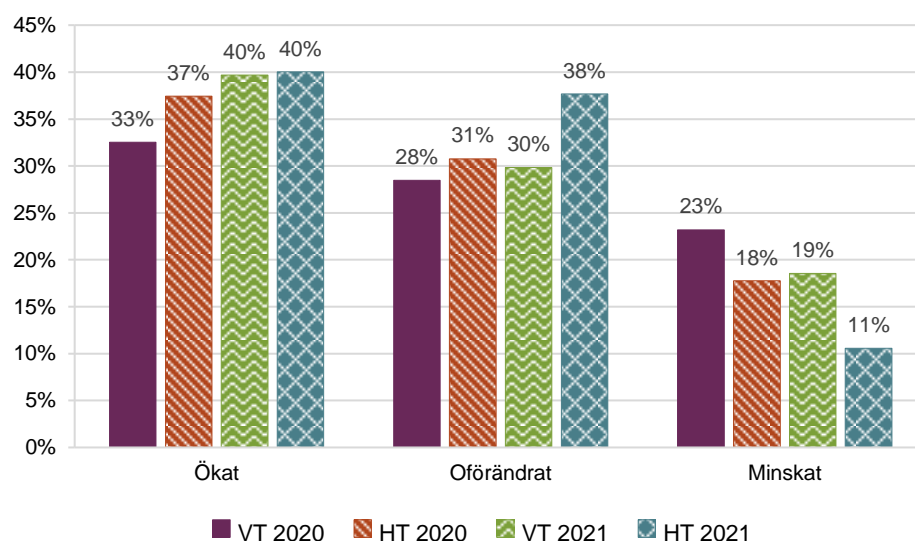
I enkäten besvarade lärarna en fråga om huruvida frånvaron hade ökat, minskat eller inte förändrats under pandemins olika terminer. Svaren visas i diagrammet nedan.

³⁰ Vi har även undersökt skillnader mellan hur rektorerna svarat för de två andra typerna av utredningar, beroende på om de arbetar vid en fristående eller offentlig skola, men resultaten visade inte på några större skillnader.

³¹ Dessa utredningar ska göras när elever blivit utsatta för kränkningar i samband med skolverksamheten. 6 kapitlet 3 och 9 §§ skollagen och proposition 2005/06:38 Trygghet, respekt och ansvar – om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever, sidan 137.

³² Skolinspektionen (2021). *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin*. Rapport 2021:640.

Diagram 4. Fråga till lärare: Bedömer du att antalet elever som varit frånvarande ökat eller minskat under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Andelar (%) av svarande lärare. Bortfallet i svar för respektive termin varierar mellan 0,5 och 1,4 procent.

Diagrammet visar att det är fler av lärarna som svarar att frånvaron ökade än minskade mellan terminerna från våren 2020 till hösten 2021. Denna skillnad ökar fram till vårterminen 2021. Andelen som anger en minskad frånvaro är lägre för varje termin samtidigt som andelen som anger en oförändrad frånvaro ökar. Sammantaget är det alltså en blandad bild av elevfrånvaron som lärarna ger, med en tendens till övervägande ökad frånvaro än normalt under vissa terminer.

Som indikerats i våra tidigare uppföljningar om pandemins konsekvenser var elevfrånvaron i pandemins inledning lägre i gymnasieskolan än i grundskolan. Detta eftersom undervisningen på distans i gymnasieskolan gjorde det möjligt att upprätthålla en närvaro trots pandemirelaterade restriktioner. Dock ökade frånvaron under senare hälften av vårterminen 2021 när undervisningen på distans successivt fasades ut, eftersom elever som då behövde vara hemma med sjukdomssymptom inte kunde delta i undervisningen. Men även den ogiltiga frånvaron ökade.³³ En del av lärarna i den här studien beskriver att elever tycktes ha vant sig vid att studera hemifrån och att många av dem inte ville vara i skolan hela veckan vid återgången till närundervisning. Som framgår av diagrammet ovan kvarstod en relativt hög frånvaro höstterminen 2021.

Vi har jämfört hur yrkes- respektive ämneslärare svarat på frågan om elevernas frånvaro. För pandemins första tre terminer visar denna jämförelse inga större skillnader i svaren. Mer utmärkande är skillnaderna för höstterminen 2021, då 44 procent av ämneslärarna anger ökad frånvaro, medan motsvarande andel bland yrkeslärarna är 30 procent. Därmed finns det en viss skillnad i hur frånvaron bland eleverna i de olika programtyperna sett ut i och med återgången till närundervisning, där ämneslärare i högre utsträckning än yrkeslärare ser en ökad frånvaro.

³³ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 3. Tema gymnasieskolan och gymnasiesärskolan*. Dnr 2020:1056.

Eftersom elever på högskoleförberedande program har haft mer undervisning på distans finns det skäl att tro att den högre omfattningen av undervisning på distans kan ha påverkat elevernas närvaro i återgången till närundervisning.³⁴

Rektorerna beskriver frånvaron som olika mellan elevgrupper

Även rektorerna har besvarat frågor om elevfrånvaron under perioden mars 2020 till och med vårterminen 2021, jämfört med innan pandemin.³⁵ De två frågor som ställts i enkäten till rektorerna är om vissa elevgrupper haft en *högre* frånvaro under pandemin, respektive om vissa elevgrupper haft en *lägre* frånvaro under pandemin.

Det är en knapp majoritet, 52 procent, av rektorerna som svarar att vissa elevgrupper hade en högre frånvaro under pandemin. På en följdfråga om vilka elevgrupper det gäller har rektorerna kunnat ange flera svar. I högst grad ökade frånvaron bland elever som redan innan pandemin hade en hög frånvaro, vilket 42 procent av rektorerna har angett. Men 18 procent av rektorerna bedömer att frånvaron ökade bland elever som innan pandemin hade en låg frånvaro. 7 procent av rektorerna menar att det är bland elever på vissa utbildningar som frånvaron ökat. De beskriver att det främst handlar om elever på yrkesprogram, men ett fåtal beskriver även en ökad frånvaro på introduktionsprogrammen. 10 procent svarade att frånvaron ökade inom ”andra elevgrupper” och beskriver att det till exempel handlar om elever med psykisk ohälsa, elever med bristande motivation eller elever i behov av stöd.³⁶

På frågan om vissa elevgrupper haft en *lägre* frånvaro under pandemin svarade 69 procent av rektorerna ja. Detta svar ger i något högre utsträckning rektorer vid fristående skolor (77 procent) än rektorer på kommunala skolor (65 procent). Det är också fler rektorer (75 procent) som anger en minskad frånvaro vid skolor med en låg andel elever på yrkesprogram, än rektorer vid skolor med en högre andel yrkesprogram (drygt 60 procent). Detta kan delvis bero på att elever på yrkesprogram har haft mindre distansundervisning.

De rektorer som svarat att vissa elevgrupper haft en lägre frånvaro har besvarat en följdfråga om vilka elevgrupper det gäller (flera svar har kunnat anges). Nästan hälften (44 procent) svarar att den minskade frånvaron gällde elever som innan pandemin hade hög frånvaro och 12 procent att den gällde elever som innan pandemin hade låg frånvaro. 20 procent menar att den minskade frånvaron gällt *andra* elevgrupper, mest elever som beskrivs ha gynnats av undervisningen på distans. Som exempel nämns elever med social problematik, elever som trivs bättre

³⁴ I bland annat USA och Storbritannien, där omfattningen av undervisning på distans har varit större än i Sverige, har det rapporterats stor frånvaro bland elever i och med återgången till närundervisning. Frånvaron uppges ha flera olika orsaker, så som sjukdom, oro för Covid-19-smitta och psykisk ohälsa. Se Skolverket (2022), *Skolan i världen under covid-19 pandemin*. Rapport 2022:5.

³⁵ Till skillnad mot frågan till lärarna innefattar frågorna till rektorerna inte höstterminen 2021. Rektorerna fick också först besvara en fråga om ökad frånvaro, följt av en fråga om minskad frånvaro. Svaren vad gäller ökad/minskad frånvaro från lärarna och rektorerna är därmed inte helt jämförbara.

³⁶ I beskrivningen av de som svarat ”andra elevgrupper” ingår även ett par rektorer som inte valde det svarsalternativet, men som ändå gav beskrivningar i kommentarsfältet i anslutning till frågan.

utan det sociala samspelet i skolmiljön och elever med olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Förutom dessa elevgrupper lyfter vissa rektorer att frånvaron minskade generellt bland samtliga elever när undervisningen var på distans.³⁷

På den första frågan svarar alltså över hälften av rektorerna att frånvaron ökade och på den andra frågan är det en något högre andel som anger en minskad frånvaro. Resultaten visar därmed en tudelad och sammansatt bild: att frånvaron såväl ökat som minskat under pandemin. Frånvaron har främst förändrats bland elever som redan innan pandemin hade hög frånvaro, men även här är bilden kluven. Bland vissa i elevgruppen har frånvaron minskat, samtidigt som frånvaron bland andra har ökat. I kommentarsfälten i anslutning till enkätfrågorna har ett par rektorer också beskrivit frågan om frånvaro som komplex. Dels menar de att det finns en variation inom elevgrupperna, dels att det finns en variation över tid. Ett par rektorer förtydligar att frånvaron minskade tidigt under pandemin för att sedan succesivt öka igen. Den beskrivningen stämmer överens med lärarnas uppfattning som redovisats ovan. Vissa av rektorerna menar också att en ökad *digital* närvaro inte nödvändigtvis inneburit en *aktiv* närvaro vid lektionerna.

Behovet av insatser för elevernas mående

Elevers mående har påverkats på många sätt under pandemin. I flera tidigare rapporter har ungdomars psykiska och fysiska hälsa beskrivits som försämrad på grund av omständigheterna under pandemin. I avsnittet Tidigare studier i kapitel 1 har vi sammanfattat delar av kunskapsläget kring detta, med grund i rapporter från Folkhälsomyndigheten och Skolinspektionen.

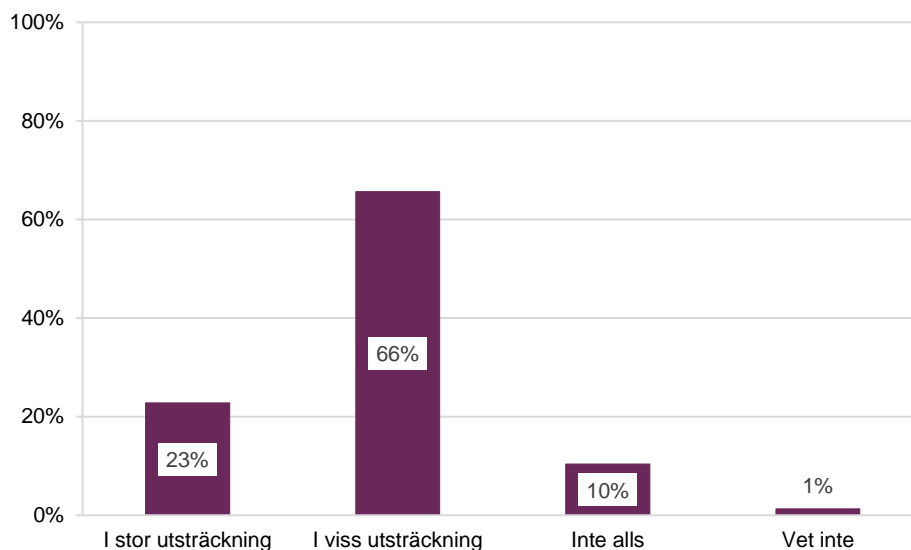
I det här avsnittet presenterar vi först rektorernas svar om hur stort behov av insatser det har funnits för att främja måendet hos eleverna under pandemin, följt av lärarnas uppfattningar om elevernas mående under höstterminen 2021. Sedan beskriver vi såväl rektorernas som lärarnas uppfattningar om behoven av insatser under läsåret 2021/22.

De flesta av rektorerna anger behov av insatser för elevernas mående

Vi har frågat rektorerna hur de bedömer behoven av insatser för elevernas medicinska, psykiska och psykosociala mående med anledning av situationen under pandemin. Frågan berör tidsperioden mars 2020 till och med vårterminen 2021 och svaren redovisas i diagrammet nedan.

³⁷ Se fotnot 34.

Diagram 5. Fråga till rektorer: I vilken utsträckning har det under perioden mars 2020 – VT 2021 funnits behov av insatser för att främja elevernas medicinska, psykiska och psykosociala mående med anledning av pandemin?

Den övervägande majoriteten av rektorerna, nästan 90 procent, svarar att det funnits behov av elevhälsoinsatser med anledning av pandemin. Majoriteten av dem menar att dessa behov funnits i *viss* utsträckning. Samtidigt är det nära en fjärdedel av rektorerna som svarar att det *i stor* utsträckning funnits behov av insatser. En liten andel av rektorerna (10 procent) svarar att det inte alls funnits behov av särskilda elevhälsoinsatser med anledning av pandemin.

I anslutning till frågan har vissa av rektorerna utvecklat svaren i fritext. Bland dessa svar dominerar beskrivningar om ökade behov relaterat till ett försämrat mående hos eleverna, såväl psykiskt som psykosocialt. Vissa rektorer menar att ohälsan har varit utbredd och drabbat flertalet elever, medan andra menar att det handlar om vissa eller enstaka elever som påverkats negativt. I flera fall specificeras att orsaken till den ökade psykiska ohälsan³⁸ bedöms ha varit undervisningen på distans och bristen på sociala kontakter. Men de ökade behoven har enligt svaren också berott på svårigheter med rutiner, motivation och studiero när eleverna studerat hemifrån.

De flesta av rektorerna beskriver alltså ökade behov av insatser för att främja elevernas mående under pandemin. Samtidigt har det, som vi tidigare redovisat, funnits begränsningar för elevhälsan att genomföra hälsofrämjande och förebyggande insatser under pandemin. Vi har jämfört hur rektorerna svarar på frågan om *behovet* av insatser under pandemin med hur de bedömer att elevhälsans *möjligheter att genomföra* insatser har sett ut. Denna jämförelse visar att de rektorer som svarar att det funnits behov av insatser under pandemin i lägre grad svarar att

³⁸ "Psykisk ohälsa" är ett samlingsbegrepp där olika psykiska tillstånd med varierande varaktighet och svårighetsgrad ingår. I definitionen ingår psykiska besvär, som är normala och vanligt förekommande reaktioner på påfrestningar i livet, men som ändå kan medföra en nedsatt funktionsgrad. Exempel kan vara nedstämdhet, oro och ångest. Ingår gör även psykiatriska tillstånd, som är psykiska sjukdomar, syndrom och utvecklingsrelaterade psykiska funktionsnedsättningar. Se SKR, Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen (2021). *Begrepp inom området psykisk hälsa*.

elevhälsans uppdrag kunnat genomföras.³⁹ Det kan bero på att det varit svårt för elevhälsan att möta ökade behov hos eleverna, men också att de behov som funnits hos eleverna inte har kunnat tillgodoses på grund av svårigheter med att genomföra insatser.

Som vi redogjort tidigare anger Skolinspektionen en koppling mellan försämrat mående och omfattningen av fjärr- och distansundervisning.⁴⁰ Svaren från rektorer, som vi har redovisat ovan, överensstämmer med detta och indikerar att undervisning på distans har bidragit till en ökad psykisk ohälsa bland vissa elever. Vi har också redovisat att SCB i sin senaste rapport visar att omfattningen av undervisning på distans varit större för elever på högskoleförberedande program än på yrkesprogram.⁴¹ I enkätsvaren har vi därför undersökt skillnader i rektorernas uppfattning beroende på andelen av skolans elever som går högskoleförberedande program. Denna jämförelse visar att behoven av insatser beskrivs ha varit större vid skolor med en hög andel elever på högskoleförberedande program.⁴²

Sammantaget visar rektorernas svar att det fram till och med vårterminen 2021 funnits utbredda behov av insatser för att stödja elevernas mående, av anledningar som har med pandemin att göra. I nästa avsnitt redovisar vi lärarnas bild av måendet hos eleverna höstterminen 2021.

En stor andel av lärarna ser ett något försämrat mående hos eleverna med anledning av pandemin

Vi har i enkäten undersökt lärarnas uppfattning om elevernas mående. Frågan som lärarna har besvarat innebar en generell jämförelse av måendet bland eleverna höstterminen 2021 med de elever lärarna hade innan pandemin, vilket alltså inte beskriver en förändring av måendet hos samma elever.

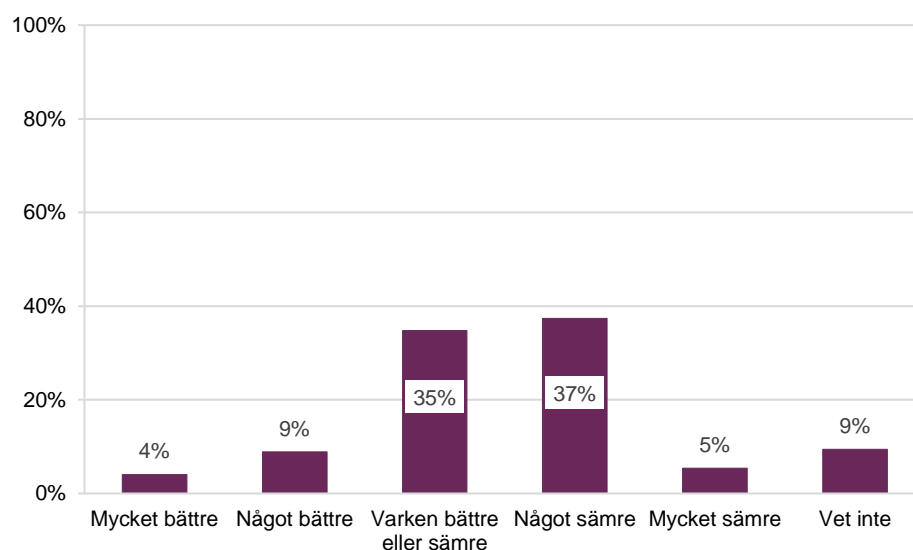
³⁹ Rektorer som såg behov i stor utsträckning såg större begränsningar för elevhälsans arbete, än de som såg behov i viss utsträckning.

⁴⁰ Skolinspektionen (2021). *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin*. Rapport 2021:640.

⁴¹ Statistiska Centralbyrån (2022). *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under coronapandemin*. Rapport 2022:4.

⁴² Rektorer vid skolor med en hög andel elever på högskoleförberedande program svarar följande: 29 procent såg behov i stor utsträckning, 61 procent i viss utsträckning och 8 procent inte alls. Rektorer vid skolor med en låg andel elever på programtypen svarar följande: 16 procent i stor utsträckning, 72 procent i viss utsträckning och 12 procent inte alls.

Diagram 6. Fråga till lärare: Hur bedömer du att dina elevers mående generellt är idag med anledning av pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Frågan om elevernas mående "idag" gäller höstterminen 2021, då enkäterna besvarades.

Drygt 40 procent av lärarna bedömer elevernas mående generellt som sämre jämfört med innan pandemin, det vanligaste svaret är *något* sämre. Ungefär lika många bedömer att det inte är någon större skillnad. En mindre andel av lärarna svarar att eleverna mår bättre än innan pandemin. Flera av dessa lärare har lämnat fritextsvar, där måendet bland eleverna beskrivs på ungefär samma sätt som av de som svarat att elevernas mående generellt försämrats eller inte påverkats. Det indikerar att vissa av "bättre"-svaren kan bero på att frågan tolkats som att jämförelsen av måendet idag skulle göras med elevernas mående *under* pandemin, snarare än *innan*. Samtidigt kan vi inte utesluta att många av svaren belyser att det finns elever vars mående faktiskt har gynnats av pandemin. Detta har även framgått av tidigare elevintervjuer gjorda av Skolinspektionen, där de beskriver att en mindre grupp elever har upplevt fjärr- och distansundervisningen som positiv för deras mående.⁴³

Sammantaget visar svaren att det finns en viss spridning i lärarnas uppfattningar om elevernas mående. Det kan delvis bero på att det är svårt för lärarna att bedöma hur eleverna mår, men det kan också spegla olikheter beroende på vilka elevgrupper som lärarna undervisar. För att undersöka den typen av skillnader har vi jämfört svaren från yrkes- respektive ämneslärare. Jämförelsen visar att det är vanligare att ämneslärare uppfattar att elevernas mående som sämre (47 procent) jämfört med yrkeslärare (37 procent). Det är också fler yrkeslärare än ämneslärare som menar att eleverna varken mår bättre eller sämre än innan (43 procent respektive 32 procent).

I anslutning till den här rapporten publicerar Skolverket en rapport om pandemins konsekvenser för (bland annat) måendet hos de barn som nu går i grundskolans

⁴³ Skolinspektionen (2021). *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin*. Rapport 2021:640.

årskurs 7 till 9. På motsvarande fråga som den vi ställt till gymnasielärarna enligt diagrammet ovan, svarade den största delen av högstadielärarna (47 procent) att elevernas mående varken är bättre eller sämre än innan. 36 procent menade dock att elevernas mående är sämre.⁴⁴ Enligt dessa svar av lärarna i grundskolan finns det elever som börjar gymnasieskolan med ett sämre mående än vanligt. Följaktligen gäller behoven av hälsofrämjande insatser inte enbart de elever som gått i gymnasieskolan under pandemin.

För elever som påverkats negativt beskrivs flera anledningar till ett försämrat mående

I anslutning till frågan om elevernas mående under höstterminen 2021 har lärare utvecklat sina beskrivningar av elevernas mående. Det är viktigt att ha i åtanke att en majoritet av de lärare som utvecklat sina svar är lärare som i tidigare frågor svarat att eleverna mår *sämre*. Det innebär att beskrivningarna främst gäller de elever vilkas mående beskrivs har drabbats negativt av pandemin.⁴⁵ Lärarnas svar ska också betraktas som en lägesbild av måendet bland dessa elever i början av höstterminen 2021. Hur elevernas mående utvecklats sedan dess kan inte besvaras utifrån detta material.

Det ska också poängteras att lärarna baserar sina svar på egna iakttagelser, som svar på enkätfrågor där vi bett dem göra bedömningar utifrån de eventuella förändringar i elevernas mående som de upplever. Det rör sig alltså inte om elevernas mående i strikt medicinsk eller klinisk mening. Många av lärarna använder också begreppet psykisk ohälsa. Detta är ett mycket brett begrepp, och vilken innebörd som lärarna lägger i det kan variera.⁴⁶

I fritextsvaren beskriver lärarna en ökning av främst den psykiska ohälsan. Svaren uttrycker också att det finns en variation i hur elever påverkats av pandemin – att vissa elevers mående har påverkats mer än andras. En del lärare beskriver att det särskilt är elever med dåligt mående eller svårigheter i studierna som har påverkats negativt under pandemin, då de eleverna klarade av den förändrade tillvaron och undervisningssituationen sämre. Flertalet svar uttrycker dock en mer generell ökning av psykisk ohälsa, exempelvis oro och depressiva symtom, bland eleverna. I följande stycken redogör vi för de mest förekommande orsakerna till detta enligt lärarnas svar.

En av de mer övergripande orsakerna till en ökad psykisk ohälsa hos vissa elever är enligt lärarnas svar fjärr- och distansundervisningen under pandemin. Det

⁴⁴ Skolverket 2022. *Covid-19-pandemins påverkan på elevhälsan och personalens arbetsmiljö i grundskolan*.

⁴⁵ Lärarnas kommentarer är i anslutning till den fråga som presenteras på sida 29–30, om behovet av insatser under läsåret 2021/22. Där beskriver många lärare elevernas mående under pandemin och det är de beskrivningarna som sammanfattas här. Däremot är det bara kommentarer från de som svarar ”ja” på frågan om insatser som inkluderas i sammanställningen, då övriga inte kunde utveckla sina svar. 62 procent av de som svarade ”ja” på frågan om insatser svarade också att elevernas mående är ”något sämre”. Det ska också poängteras att det är en femtedel av lärarna i studien som utvecklade sina svar och därmed ingår i den här kvalitativa sammanställningen.

⁴⁶ ”Psykisk ohälsa” är ett samlingsbegrepp där olika psykiska tillstånd med varierande varaktighet och svårighetsgrad ingår. I definitionen ingår psykiska besvär, som är normala och vanligt förekommande reaktioner på påfrestningar i livet, men som ändå kan medföra en nedsatt funktionsgrad. Exempel kan vara nedstämdhet, oro och ångest. Ingår gör även psykiatriska tillstånd, som är psykiska sjukdomar, syndrom och utvecklingsrelaterade psykiska funktionsnedsättningar. Se SKR, Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen (2021). *Begrepp inom området psykisk hälsa*.

poängteras också att försämringen inte nödvändigtvis vänder till det bättre bara för att undervisningen återigen bedrivs i skolan. Några av lärarna uttrycker det så här:

Senast igår berättade en av våra kuratorer på skolan att antalet elever som söker hjälp för psykisk ohälsa/depression är högre än någonsin. Deras reflektion var att detta är en "post-distans-effekt". Personligen har jag sett att flera av mina elever mår dåligt - vissa har gått in i väggen, medan andra "bara" tappat lite av gnistan.

Psykisk ohälsa och sociala problem har ökat under pandemin och för de elever som har otrygga hem har distansundervisningen varit förödande. Psykisk ohälsa upphör ju inte bara för att eleverna plötsligt får gå i skolan igen.

I flera av lärarnas svar uttrycks att en ökad psykisk ohälsa bland vissa elever accentueras av och hänger ihop med bland annat det kunskapsstapp som orsakats av undervisningen under pandemin.⁴⁷ Många av lärarna beskriver att elever upplever det svårt att hänga med i studierna då de saknar kunskaper från tidigare kurser såväl som studieteknik, vilket orsakar stress. Exempel på detta:

Eleverna känner sig osäkra och otrygga för de vet inte när pandemin slutar. Eleverna klandrar sig själva när de halkar efter i skolan vilket påverkar deras mående. [...]

De flesta i år 2 och 3 är efter. Jag stressar inte upp dem, utan försöker göra det viktigaste så att de kommer att klara sig i mitt ämne. Det är inte deras fel att det blev distansundervisning.

Flera lärare tar också upp att vissa elevers motivation har försämrats till följd av pandemin och att de eleverna kan känna en hopplöshet inför såväl sina studier som sin framtid. Bland svaren finns beskrivningar om att elevers självkänsla tagit skada av att studierna inte går som de önskar och av att tillvaron försämrats till följd av pandemirestriktioner. Det finns många elever som känner sig trötta och samtidigt stressade över sin skolgång. Ett antal lärare beskriver att vissa elever har haft svårt att anpassa sig, både till undervisningen på distans och med återgången till närundervisning, och att frånvaron bland dem har ökat. Nedan följer några exempel på hur lärare uttrycker problemen med elevers motivation.

Många tappade orken och blev deprimerade av att sitta ensamma så mycket utan stöd av lärare och klasskompisar. Det påverkade deras arbetsförmåga och motivation och det var också svårt för mig som mentor och lärare att stötta dem på distans. I flera fall visste jag inte alltid varför eleven var borta eller halkade efter eftersom det var mycket svårare att hålla kontakten.

Eleverna känner sig lite övergivna av att ha försökt ta sitt ansvar under pandemin, men tycker inte att de fått speciellt mycket tillbaka.

En ökad oro och trötthet märks hos eleverna. Det är inte alltid de själva gör kopplingen men jag kan märka den.

Många elever tappade lust och motivation till skolarbetet. Många elever mår mycket dåligt och fler har mycket skolfrånvaro pga. ångestproblematik och svårigheter att förmå sig att gå till skolan.

⁴⁷ Se också Skolverket (2022). *Kunskapsstapp och betyg i gymnasieskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:10.

Många elever tappade motivationen till skolan, vissa har svårt att ta sig dit och har blivit hemmasittare. Många ungdomar mår psykiskt dåligt över hur begränsade de var och att de föll ur sina sammanhang. Allt ifrån olika hobbies, sport till skola.

Arbetar mycket med några individer som mått riktigt dåligt på distans och som behöver stöd och hjälp att hitta självförtroendet igen. Reaktionerna är starkare vid misslyckanden och jag får arbeta hårdare med att flytta fokus till kunskaper från betyg och prestation. Arbetar även med några elever som mått bättre på distans och nu har svårt att anpassa sig till att måste vara på plats.

[...] De vill inte tillhöra en generation som förlorade gymnasietiden som ska vara den roligaste tiden i livet, en tid då vänskapsband knyts, kärlek blommar och framtiden ligger framför fötterna. [...]

En bidragande orsak till att motivationen och måendet försämrats bland vissa elever, enligt många av lärarna, är att eleverna haft sämre levnadsvanor och struktur såväl under pandemin som under återgången till närundervisning. Många beskriver att eleverna haft svårigheter med att hålla rutiner och struktur i vardagen, liksom försämrade levnadsvanor, fanns kvar även under höstterminen. Två exempel:

Få tillbaka alla på banan hur en vanlig dag, vecka, månad ser ut. Att ta sig till och från skolan, träna, plugga osv utan att gå in i väggen. Mer hälsa, välmående och hur livspusslet kan se ut. Eleverna har hittat nya sätt att leva och det fungerar inte om man ska vara i skolan full tid.

Eleverna mår sämre och jag gissar att det handlar om att de föll ur viktiga rutiner vad gäller mat, sömn, träning och andra levnadsvanor. Minskad social kontakt bidrar nog också. Behoven av hjälp med goda levnadsvanor och studierutiner har ökat.

Såväl fjärr- och distansundervisningen som restriktionerna under pandemin innebar också minskade kontakter. Bland lärarnas svar är det vanligt med beskrivningar av att olika former av sociala problem uppstått bland eleverna under pandemin, och att dessa problem kvarstår även under höstterminen 2021. Många elever var ensamma och vissa var ibland isolerade under perioder av undervisning på distans. Som konsekvens av detta beskriver många lärare att sammanhållningen i klassen nu är sämre än den brukar vara och att elever inte känner varandra på samma sätt som de normalt gör en tid in på gymnasiet. Förutom att detta beskrivs ha orsakat nedstämdhet och ibland utanförskap bland eleverna så lyfter ett fåtal lärare att det dessutom uppstått fler konflikter i skolan vid återgången till närundervisning. Några lärare skriver följande om de sociala utmaningarna:

Mina tvåor tog pandemin hårt. Klassdynamiken försvann och de fortsatte inte att umgås digitalt som vissa andra klasser. Detta gjorde att många elever blev deppiga. Nu jobbar vi på att få ihop klassen igen och på att de ska känna att de är en grupp som kan ha roligt tillsammans.

Grupprocessen i klasserna är påverkade av pandemin då de inte träffats lika mycket. Fokus bör läggas på trivsel och trygghet. Att jobba med teambildande aktiviteter så att de går snabbare fram och känner sig trygga i klassrummet. Våra årskurs 2:or är i princip på samma stadie som våra årskurs 1:or om man pratar om grupputveckling. Känner eleverna sig trygga i klassrummet så vill de vara i skolan. Det finns en hel del psykisk ohälsa och känslan är att det ökat i samband med pandemin. EHT behöver jobba med stöd och stöttning och förebyggande inom detta.

Det är främst på gruppnivå det märks skillnad. De har inte fått vara på plats och det sociala är gravt eftersatt.

Jag har hört flera elever som beskrivit att de under perioden då de bedrivit fjärrundervisning glömt bort hur ens klasskompisar ser ut, och att komma tillbaka till närundervisning var som att börja gymnasiet på nytt. Jag märker att våra elever har behov av att få reflektera och bearbeta den tid som varit under pandemin, men att det i nuläget ställs krav på elever som att allt är som vanligt igen. Även om många elever mår bättre av närundervisning och de sociala sammanhang som skolan erbjuder, behöver många elever få chans att hantera alla tankar och känslor de har varit med om.

Utöver dessa bilder av problem med gruppsammanhållning i skolan beskriver lärare också att vissa elever tappat sociala färdigheter och trygghet i sociala sammanhang. Nedan är några lärares svar som ger exempel på social problematik bland eleverna.

Den sociala biten, i ett skede i livet när man lär sig så mycket inför vuxenlivet, har påverkats.

Det är många som verkar vara nervösare inför muntliga presentationer än vad de var innan. Det har också varit tufft för eleverna med isoleringen, vilket gör att jag tror att de är tröttare nu än vad de "borde" vara, då återgången till klassrummet också betyder nya mängder med människomöten som de nu är ovana vid.

Fler elever har svårigheter att prata i och inför grupp. Särskilt de introverta har det jobbigt nu - men jag jobbar på att hjälpa dem att våga!

Många elever verkar ha påverkats av omställningarna och jag upplever ökad social stress och ångest bland eleverna.

Försämring av elevernas mående beror inte enbart på situationen i skolan under pandemin

Det som vi redovisat ovan är lärarnas uppfattningar om hur vissa av eleverna påverkats i sitt mående på grund av pandemin. Emellertid har undersökningar visat att den psykiska ohälsan har ökat bland unga under en längre tid.⁴⁸ Detta är viktigt att ha i åtanke i tolkningen av beskrivningarna i det föregående avsnittet. Även i vissa av lärarnas svar poängteras att det är svårt att veta om försämringen i elevens mående beror på pandemin, då det finns många andra faktorer i ungdomars liv som påverkar dem negativt. Ett par exempel:

[...] De allra flesta mår lika bra nu som före pandemin och för dem behövs inga särskilda insatser. Problemet är förstås de som mår sämre, kanske till och med mycket sämre, nu än de gjorde tidigare. Om det sämre måendet beror på pandemin eller inte är svårt att säga, men några av mina elever mår illa under distansundervisningen som inte passade dem alls.

Ungdomar idag har det tufft. Pandemi, klimatångest, ett prestationsinriktat samhälle och förändringar i världspolitiken påverkar våra ungdomar. De är oroliga för framtiden. Många saknar framtidstro eller har svårt att planera för en framtid. Att skolan inte har fungerat som vanligt påverkar ju ungdomarna, men jag tror inte att enbart fjärr- och distansundervisningen har gjort att ungdomar mår sämre. Vi har en större utmaning än så.

⁴⁸ Folkhälsomyndigheten (2019) *Folkhälsans utveckling*. Årsrapport 2019

Behoven av insatser för elevernas mående under läsåret 2021/22

Vi bad också lärarna bedöma behovet av insatser för elevernas mående under läsåret 2021/22, med anledning av pandemin. 44 procent av lärarna ser behov av sådana insatser under läsåret, medan 22 procent gör bedömningen att det inte finns behov av insatser. En relativt hög andel, 34 procent, svarar ”vet inte” på frågan om behovet av insatser.

Som vi redovisat finns en variation i hur lärarna bedömer att elevernas mående påverkats av pandemin. Det är ungefär lika många lärare som svarar att elevernas mående har försämrats som svarar att det inte har påverkats. Som förväntat är det lärare som bedömer att eleverna mår sämre som i mycket högre utsträckning uttrycker ett behov av insatser (74 procent), än de som bedömer att måendet varken är bättre eller sämre (16 procent). De sistnämnda lärarna är också mer osäkra på insatsbehoven och svarar ”vet inte” i högre utsträckning än de som ser ett försämrat mående (41 procent respektive 20 procent).

Bland lärarna över lag är det nästan hälften som enligt enkätsvaren ser fortsatta behov av insatser. Vi har i enkäten bitt de lärarna att utveckla sina svar, och det som lärarna i hög grad tar upp är behov av insatser i syfte att främja social samvaro mellan eleverna, för att motverka kunskapsstapp och för att främja den psykiska hälsan. Gruppstärkande aktiviteter menar många lärare är viktigt för att eleverna ska kunna bygga en gemenskap i skolan och lära känna varandra. Det tas även upp att det behövs aktiviteter för att eleverna ska få öva sociala färdigheter tillsammans. Några av lärarna uttrycker dessa behov så här:

Eleverna har saknat den oerhört viktiga sociala biten som skolan, förutom kunskap, ger. Elever har också behövts tränas i, eller i alla fall påminnas om hur man på bästa sätt jobbar i grupp.

Fokusera mer på social kompetens än social distans.

Teambuilding! Många känner inte varandra så väl trots de har gått i samma klass 1–2 år.

Flera lärare nämner också behov av insatser för att motverka och hjälpa eleverna med det kunskapsstapp som uppstått under pandemin. Flera lyfter vikten av insatser för utökat stöd inom skolan, lära eleverna studieteknik och utökad undervisning för elever i behov.

Det är många som har fått en ökad stress kring skolan och hur deras betyg ligger då vissa känner att skolan inte kan vara där lika bra för dem under pandemin och att de kanske inte känner att de har lika mycket koll på hur de ligger i kursen. Det som behövs är extra stöd för de elever som känner att de har hamnat efter på grund av pandemin.

Många har hamnat efter i sitt skolarbete och mår dåligt pga. detta. Kanske behövs stödinsatser både i form av extra undervisning och hjälp med att strukturera upp det man behöver ta igen. Ofta är det just planeringen av sin undervisning som eleverna har svårt med på skolan där jag arbetar.

Tid för studieteknik som gått förlorad. Lära elever verktyg för att söka i text. Förstå den text de läser och kunna sammanställa egna anteckningar. Planera sin pluggtid utanför lektionstid.

Bland svaren nämns också att elever behöver stöd för att främja sitt psykiska välbefinnande och sin motivation, och att de behöver lära sig verktyg för stresshantering. Flertalet lärare tar upp behov av samtalsstöd och fler kontakter med vuxna. Ett annat exempel som nämns är att det vore positivt med uppmuntrande föreläsningar. Framför allt betonar lärarna behovet av en utökad elevhälsa, då många ser en högre belastning på kuratorer och annan stödpersonal vid skolan än vanligt. Några exempel:

Elevernas motivation har sjunkit och detta oroar mig. Jag skulle gärna se tätare hälsosamtal med skolhälsovården och utökade undersökningar av EHT.⁴⁹

Elevhälsan är en viktig faktor här, vi arbetar mer med dem nu än tidigare.

Jag upplever en ökad vilshenhet eller hopplöshet hos eleverna. Har svårt att se några riktade åtgärder som kan lösa detta. Det enda jag kan komma på är att dessa elever behöver mer vuxenstöd i olika former. Undervisar i mindre grupper där de känner en större gemenskap och trygghet.

[...] Jag tror att vardagliga rutiner, som att kliva upp, äta frukost och gå till skolan skulle kunna hjälpa ungdomar att se en mening med tillvaron och på så sätt må bättre. Jag som mentor kan ju framföra det, men inte så mycket mer då jag anser att mitt primära uppdrag är att undervisa på bästa sätt. EHT är nog den grupp som får ta det ansvaret.

Det finns också beskrivningar av att elever behöver bättre kunskaper om levnadsvanor och dagliga rutiner. Flera lyfter att elevernas fysiska hälsa behöver främjas genom mer motion. Ett par exempel:

Mer träning, frisk luft och struktur i allmänhet.

De behöver röra på sig mycket mer, det är svårt att ta ansvar för sin egen hälsa i den åldern.

Utöver beskrivningarna ovan tar ett fåtal lärare upp att sociala aktiviteter utanför skolarbetet behövs, som utflykter och studiebesök.

Som vi nämnt är det fler ämneslärare än yrkeslärare som bedömer att elevernas mående har försämrats. Samma mönster finns även i svaren på frågan om behovet av insatser för elevers mående. 47 procent av ämneslärarna ser behov av insatser, jämfört med 37 procent av yrkeslärarna. Nära samma andel yrkeslärare, 31 procent, ser inga behov av insatser och motsvarande andel bland ämneslärare är 18 procent. Det finns alltså ett fortsatt stödbehov enligt de flesta lärare, men enligt något fler av ämneslärarna än yrkeslärarna.

Majoriteten av skolorna genomför insatser för elevernas mående

Det är rektorerna som har ansvaret för genomförandet av hälsofrämjande insatser. I enkäten riktad till dem frågade vi om de genomför insatser under läsåret 2021/22 för elevernas medicinska, psykiska och psykosociala mående med anledning av pandemin. Svaren på frågan presenteras i detta avsnitt och ger oss även en bild av hur de uppfattar elevernas stödbehov i detta avseende.

⁴⁹ EHT syftar på Elevhälsoteam, en benämning som används på skolorna och som syftar på personal inom elevhälsan, eller särskilda funktioner inom elevhälsoarbetet.

En majoritet av rektorerna, 61 procent, svarar att de genomför insatser för elevernas mående, medan 38 procent svarar att de inte gör det. Det visar att behovet av insatser är relativt utbrett och finns på flertalet skolor, men också att behovet av insatser kan vara varierande mellan olika skolor.

Av diagram 5 ovan har framgått att nästan samtliga rektorer såg ett behov av insatser för elevernas mående tidigare under pandemin. Därför undersökte vi om det finns några skillnader i hur många rektorer som genomför insatser under läsåret 2021/22, beroende på deras bild av det tidigare stödbehovet. 91 procent av rektorerna som tidigare under pandemin såg behov i *stor* utsträckning och 60 procent av de som såg behov i *viss* utsträckning har svarat att de genomför insatser inom elevhälsan under läsåret 2021/22, av anledningar som är relaterade till pandemin. Det finns alltså en tydlig relation mellan elevernas behov av stöd under pandemin och de insatser som fortsatt genomförs. Det visar också att de rektorer som sett störst behov av förstärkta insatser tidigare bedriver ett fortsatt arbete i syfte att stödja elever som har behov.

Som framgått ovan finns det dessutom skillnader i hur rektorerna uppfattar att eleverna mår, som har ett samband med vilken programtyp som är dominerande på skolan och därmed omfattningen av undervisning på distans. En analys av sambandet i den här frågan visar på skillnader i behovet av elevhälsoinsatser beroende på dominerande programtyp vid skolan. Vid skolor med en hög andel elever på högskoleförberedande program svarar fler rektorer (70 procent) att insatser genomförs, jämfört med rektorer vid skolor med en låg andel (51 procent). Även lärartätheten, det vill säga antal elever per lärare, samvarierar med svaren. Det är mindre vanligt att elevhälsoinsatser relaterat till pandemin genomförs på skolor med hög lärartäthet (cirka 50 procent genomför insatser) än på skolor med lägre lärartäthet (omkring 70 procent genomför insatser). Skillnaden i elevantal på skolorna visar dock samma påverkan på svaren, genom att det är vanligare med dessa insatser vid de stora skolorna (som på totalnivå också har en lägre lärartäthet).

Bland rektorerna över lag är det alltså 61 procent som svarar att de genomför insatser under läsåret 2021/22 i syfte att främja elevernas mående. De insatser som beskrivs handlar främst om ett generellt beskrivet förebyggande och hälsofrämjande arbete. Det vanligaste syftet som anges är för att öka motivationen och uthålligheten hos eleverna, men även att ge råd kring levnadsvanor och motion. Vissa rektorer beskriver att förebyggande och hälsofrämjande arbete sker i form av föreläsningar och utbildningar för eleverna. Det är också vanligt med insatser på personalnivå, exempelvis att utöka personalen inom elevhälsoteamet, men också för att främja ett samarbete mellan elevhälsan och andra personalgrupper. Ytterligare personalrelaterade insatser handlar om att öka elevhälsans tillgänglighet och att kompetensutveckla personalen i frågor som rör elevers mående och stödbehov. Flertalet rektorer beskriver att en vanlig insats har varit att erbjuda eleverna samtalsstöd, antingen individuellt eller i grupp. Andra beskriver att de genomför insatser i syfte att stärka gruppdynamik och trivsel i klassen och på skolan. Förutom detta beskriver ett par rektorer insatser i syfte att främja elevnärvaro eller ge stöd i studierna.

Bland rektorernas fritextsvar lyfter vi ett som poängterar vikten av insatser för elevers hälsa:

Om insatser ska göras för att inte få en tappad generation så är det framför allt insatser kring elevernas fysiska och psykiska hälsa som jag ser behövs. Det går snabbare att täppa till ett eventuellt kunskapsglapp. Så mycket stöd och resurser till elevhälsan och olika organisationer som samarbetar med skola behövs och önskas.

3. Skolpersonalens arbetsituation

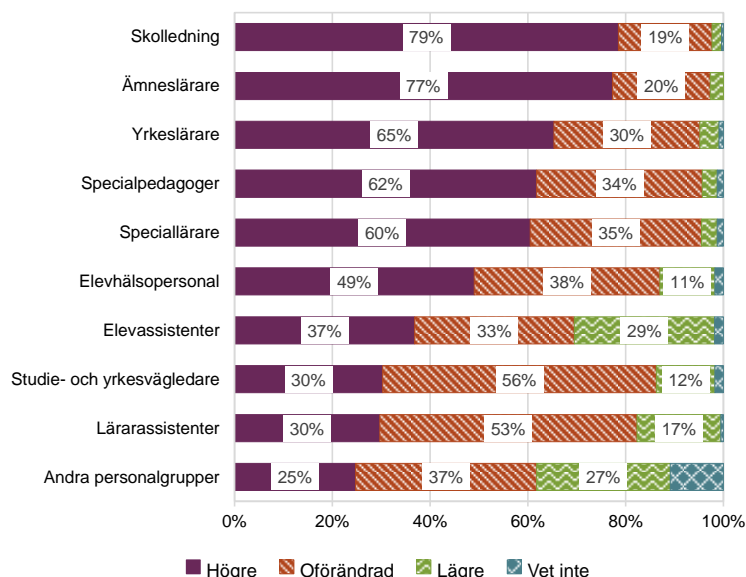
Som tidigare studier indikerat, enligt redovisat rapportens inledning, har covid-19-pandemin inneburit en lång period av förhöjd arbetsbelastning för en redan ansträngd skolpersonal. I det här kapitlet redovisar vi rektorers och lärares svar på enkätfrågor om arbetsituationen. Kapitlet inleds med en redovisning av hur rektorerna bedömer att arbetsbelastningen för personalen har varit under pandemin, följt av deras bedömning av arbetsbelastningen under höstterminen 2021. Därpå följer lärarnas svar på frågor om arbetsbelastningen under dessa perioder. Sist redovisas det stödbehov som rektorer och övrig personal menar har funnits med anledning av pandemin.

Rektorers beskrivning av personalens arbetsbelastning

Rektorerna ser en förhöjd arbetsbelastning för flertalet personalgrupper under pandemin...

I enkäten till rektorer ställde vi frågor om arbetsbelastningen för olika personalgrupper under perioden mars 2020 till och med vårterminen 2021. Rektorerna har svarat på om belastningen varit högre, oförändrad eller lägre jämfört med situationen innan pandemin.

Diagram 7. Fråga till rektorer: Hur bedömer du att arbetsbelastningen sammantaget har varit för personalen under perioden mars 2020 – VT 21, jämfört med innan pandemin?

Diagrammet visar svaren för de rektorer som har respektive personalkategori på sin skolenhet (svarsalternativet "har inte personalkategorin" har kunnat väljas). De rektorer som svarat "andra personalgrupper" har främst angett vaktmästare och administrativ personal. Bortfallet i svar per personalkategori är mellan 0 och 7,2 procent, förutom vad gäller "andra personalgrupper" där det är 26,9 procent.

Enligt över hälften av rektorerna har arbetsbelastningen under pandemin varit högre än normalt för samtliga personalgrupper på gymnasieskolorna. Så här beskriver en rektor arbetsbelastningen för skolans personal:

Som skolledare har det varit tydligt att arbetsbelastningen har varit otroligt hög eftersom det har funnits stora behov att åtgärda, förebygga och lösa på många nivåer i verksamheten - alla faktiskt. [...]

Som diagrammet visar uttrycker dock rektorerna en varierande arbetsbelastning mellan personalgrupperna. Högst beskrivs arbetsbelastningen ha varit för skolledningen och ämnes- respektive yrkeslärare, följt av specialpedagoger och speciallärare. Hälften av rektorerna anger att arbetsbelastningen för elevhälsopersonalen varit förhöjd under pandemin. En minoritet av rektorerna beskriver en förhöjd arbetsbelastning för elevassistenter, studie- och yrkesvägledare, lärarassistenter och annan personal. För dessa personalgrupper är det i stället svaren *oförändrat* eller *lägre* som dominerar.

Ytterligare en skillnad gäller mellan skolor med olika lärartäthet. Vid skolor med låg lärartäthet, det vill säga de skolor som har många elever per lärare, är det vanligare att rektorerna anger en förhöjd arbetsbelastning för vissa av personalgrupperna jämfört med rektorerna vid skolor med en hög lärartäthet. Svaren skiljer sig när det gäller en förhöjd arbetsbelastning för ämneslärare (80 procent respektive 70 procent), yrkeslärare (70 procent respektive 58 procent) och speciallärare (67 procent respektive 55 procent).

Det är svårt att se några övergripande teman eller mönster i de ganska få fritextsvaren anslutning till frågan om arbetsbelastningen under pandemin. Nedan redovisar vi några exempel på beskrivningar från rektorerna.

Det har varit många omställningar för både skolledare och lärare vilket resulterade i en högre arbetsbelastning.

Jag kan se att det varit ett högre tryck på mig som rektor då det funnits tydliga krav att säkerställa säkerhet utifrån smittspridning. Mycket tid har gått till att ta emot och leverera information. Mycket mer föräldrakontakter m.m. Arbetet har dock resulterat i att verksamheten fungerat och vi klarat av att ge den undervisning som vi önskar. Personligen har pandemin varit otroligt krävande vad det gäller min och övriga rektorers arbetsbelastning.

Kontrasterna har blivit stora och osäkerheten kring vad som ska ske i nära framtid har lett till stress. Det har varit svårare att planera framåt.

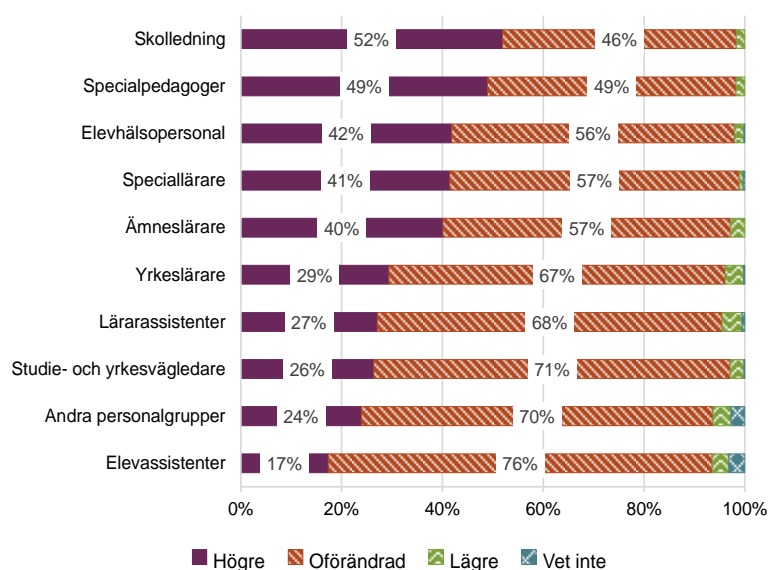
I viss mån har elever som berörd kompetens behövt träffa, varit mindre på plats. Det har dock medfört ökad ansträngning att söka eleven på distans alternativt planera sitt schema så smart att man får ökad träfftid med berörd elev/grupp när hen/gruppen har en period med närundervisning, i de fall där det personliga mötet bedöms som avgörande viktigt. Dvs planeringsinsatserna har blivit många och omfattande för att få det att funka så bra som möjligt när man inte haft alla elever i skolhuset hela tiden.

Mycket tuff tid på arbetet för alla inblandade. Liten förståelse för detta från många andra yrkesgrupper i samhället som arbetat mycket hemifrån. Stor oro hos alla berörda på skolan att tvingas till jobbet och möta flera hundra elever varje dag samtidigt som restriktionerna säger att alla ska vara hemma så mycket som möjligt. Många diskussioner och samtal om detta både med personal, elever och vårdnadshavare.

... men arbetsbelastningen har minskat något höstterminen 2021

I enkäten frågade vi också rektorerna om arbetsbelastningen höstterminen 2021, jämfört med innan pandemin. Det ska poängteras att rektorerna svarat på frågan i november-december 2021 och svaren täcker därmed inte en eventuellt förhöjd arbetsbelastning förknippad med den ökade smittspridning av covid-19 som inträffade senare.⁵⁰ Liksom i den tidigare frågan har rektorerna ombetts att jämföra med situationen innan pandemin, och de har gjort en bedömning för olika personalgrupper enligt diagrammet nedan.

Diagram 8. Fråga till rektorer: Hur bedömer du att arbetsbelastningen sammantaget är för personalen under HT 2021, jämfört med innan pandemin?

Diagrammet visar svaren för de rektorer som har respektive personalkategori på sin skolenhet (svarsalternativet "har inte personalkategorin" har kunnat väljas). De rektorer som svarat "andra personalgrupper" har främst angett vaktmästare och administrativ personal. Bortfallet i svar per personalkategori varierar mellan 0 och 8,3 procent, men är högre vad gäller "andra personalgrupper" (25,2 procent).

Över lag visar svaren att arbetsbelastningen under höstterminen 2021 var lägre jämfört med den tidigare perioden av pandemin som rektorerna svarade för i den föregående frågan. Det är emellertid många av rektorerna som bedömer att arbetsbelastningen var förhöjd för personalen även höstterminen 2021. I högst utsträckning är det en högre arbetsbelastning för skolledningen som svaren ger uttryck för.

Utöver skolledningen har även specialpedagoger en fortsatt förhöjd arbetsbelastning, enligt ungefär hälften av rektorerna. För resterande personalgrupper anger en majoritet av rektorerna en arbetsbelastning som motsvarar den innan pandemin, även om många svarar att särskilt elevhälsopersonal, special- och ämneslärare fortsatt haft en högre arbetsbelastning.

⁵⁰ De så kallade delta- och omikronvågorna av covid-19-pandemin.

Även i den här frågan har vi jämfört rektorernas svar om arbetsbelastningen utifrån lärartätheten på skolan. Jämförelsen gäller arbetsbelastningen för ämnes-, yrkes- och speciallärare, samt specialpedagoger och skolledning. Även för höstterminen är det fler rektorer på skolor med låg lärartäthet som anger en förhöjd arbetsbelastning för ett par av dessa personalgrupper, jämfört med rektorer vid skolor med en hög lärartäthet. Det gäller ämneslärare (46 procent respektive 29 procent), yrkeslärare (37 procent respektive 15 procent) och speciallärare (56 procent respektive 34 procent). Även för specialpedagoger anger 60 procent av rektorerna vid skolor med låg lärartäthet en förhöjd arbetsbelastning, jämfört med 34 procent av rektorerna vid skolor med en hög lärartäthet.

Beträffande höstterminen 2021, då rektorerna besvarade enkäterna, är det många som ger uttryck för en lättnad över den förbättrade situationen. I de öppna svaren beskriver dock många rektorer att återgången inneburit ett omtag för såväl elever som personal och organisation. Nedan följer ett antal belysande exempel på rektorernas upplevelse av situationen under höstterminen 2021.

De allra flesta elever är mycket nöjda med att åter ha fått vara i skolan på heltid under hösten 21 och har insett hur mycket det är värt att få träffa personal och elever varje dag.

Vi måste lära elever och personal att vara på skolan igen.

Från ett läge till ett annat. Nu får vi tänka om och göra allt vi kan för att "hämta hem" eleverna och se över vad vi behöver jobba extra mycket med.

Det märks en viss trötthet i personalen pga. denna lågintensiva kris, som fortfarande pågår. Man har under lång tid fått hantera en mycket svår situation. Effekterna tror jag kommer långt senare.

Nu är vi "post-covid" och det märks. Vi ligger efter, på flera olika sätt. Det gäller att både reparera det som kan repareras men också förebygga. Strategiskt arbete, långsiktig planering m.m. har inte hunnits med över huvud taget.

Eleverna har kunskapsluckor och är ovana vid att vara i skolan vilket skapar en ökad arbetsbelastning. Det har också varit ovant för all personal att vara tillbaka på heltid i skolan och med skolan full av elever. [...]

De flesta kompetenserna på skolan hanterar både risken för nya perioder av distansundervisning och sviter av den som varit.

Vi kunde se en ökad arbetsbelastning i början av HT, en hunger från eleverna att vara på plats, umgås och lära känna nya elever, men detta har också lett till fler konflikter och minskad studiero. Vi märkte att det planades ur ju mer alla elever vande sig med varandra igen.

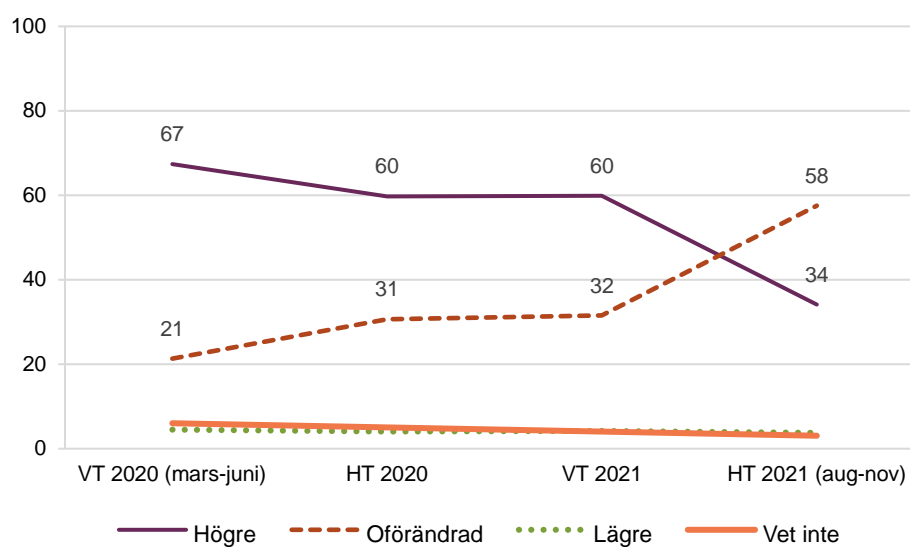
Vi har gjort ett enormt bra arbete och har lyckats ge eleverna bra utbildning trots omöjliga förutsättningar. Personalen har varit enastående och har slitit hårt för att hjälpa eleverna och varandra, men vi ska inte inbilla oss att pandemin är över. Två års ständig krisberedskap kostar och det kommer att ta flera år innan vi är i fas igen - hälsomässigt för personal och elever, mognadsmässigt och kunskapsmässigt för elever.

Lärares beskrivning av arbetsbelastningen

Majoriteten lärare har upplevt en högre arbetsbelastning

Tidigare studier och svaren från rektorer som vi hittills presenterat har visat en generellt förhöjd arbetsbelastning i skolan som en konsekvens av pandemin. I det följande presenteras lärarnas bild av arbetsbelastningen. I enkäten har vi bitt lärarna jämföra med innan pandemin och göra uppskattningar terminsvis, från vårterminen 2020 till höstterminen 2021. De övergripande resultaten presenteras i diagrammet nedan.

Diagram 9. Fråga till lärare: Hur har din arbetsbelastning varit under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Diagrammet visar andelen lärare som bedömde att deras arbetsbelastning var högre respektive oförändrad jämfört med innan pandemin. Frågan har besvarats av de som arbetade som lärare också innan pandemin. Omkring 5 procent har per termin svarat att arbetsbelastningen var lägre, respektive vet inte.

Som diagrammet visar bedömer den största delen av lärarna att deras arbetsbelastning var högre särskilt under pandemins början vårterminen 2020. Arbetsbelastningen låg fortsatt på höga nivåer under de följande två terminerna, även om den sjönk något. Under höstterminen 2021 skedde det en återgång till det mer normala för en majoritet av lärarna. Som tidigare nämnts vet vi inte utifrån dessa enkätresultat hur lärarnas arbetsbelastning påverkades med anledning av omikron-vågen under vintern 2021/22.

Arbetsbelastningen beskrivs olika av olika lärarkategorier. En jämförelse av svaren mellan yrkeslärare och ämneslärare visar att det var störst skillnader i arbetsbelastning under vårterminerna 2020 och 2021, på så vis att fler av ämneslärarna anger att arbetsbelastningen varit högre. Under den andra halvan av vårterminen 2020 beskriver 70 procent av ämneslärarna sin arbetsbelastning som högre jämfört med innan pandemin. Motsvarande andel för yrkeslärarna är 60 procent. För vårterminen 2021 svarar 63 procent av ämneslärarna att de hade en högre arbetsbelastning, jämfört med 53 procent av yrkeslärarna.

Vi har också jämfört svaren mellan lärare på skolor med låg respektive hög lärartäthet, då det enligt redovisat ovan var skillnader i svaren från rektorerna mellan skolor med olika lärartäthet. I lärarnas svar finns det däremot inte några större skillnader i hur man anger arbetsbelastningen som kan kopplas till lärartätheten vid skolorna.

I enkäten har vi bitt de lärare som angett en förhöjd arbetsbelastning att ge exempel på vad som bidragit till en sådan. Flera av dem menar att det har varit de ständiga skiftena mellan undervisning på distans och på plats i skolan som inneburit en hög arbetsbelastning. Dessa skiften har skapat behov av anpassningar och förändring av undervisningsmaterial, samt krävt mycket extraplanering som ofta har behövt göras med kort varsel. En annan faktor som uppges ha bidragit till en förhöjd arbetsbelastning är att många elever har haft större behov av individuell handledning, eftersom de inte fullt ut kunnat tillgodogöra sig den digitala undervisningen och därför hamnat efter. Nedan är ett par exempel på svar från lärare.

Sista minuten-ändringar av fjärrundervisning, anpassa examinationer, hantera digitala verktyg.

Att ha fler alternativa planeringar, att vara beredd på att kasta om undervisningen. Att examinera på olika sätt då eleverna inte alltid har kunnat vara på skolan.

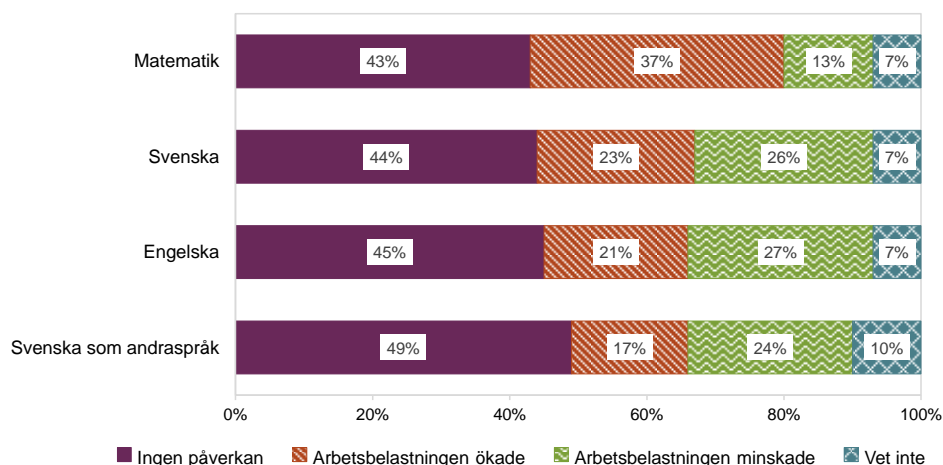
Att många elever mådde dåligt och/eller ändå inte klarade sina kurser påverkade min arbetsbelastning och mitt mående negativt.

Liten påverkan på arbetsbelastningen av inställda nationella prov

I enkäten har vi också undersökt om de nationella proven som ställdes in vårterminerna 2020 och 2021 påverkade lärarnas arbetsbelastning, positivt såväl som negativt. En orsak till att proven ställdes in var för att lätta lärarnas arbetsbörda i och med pandemin och den omställning den medförde för dem – även om den huvudsakliga anledningen var den rådande pandemin och de förändrade förutsättningar som den medförde.

Frågan om huruvida de inställda nationella proven påverkade arbetsbelastningen besvarades av de lärare som undervisar i ämnen där nationella prov normalt förekommer. Bland dessa lärare är det nära hälften, 48 procent, som svarar att arbetsbelastningen inte påverkades, 21 procent som svarar att den minskade och 30 procent att den ökade. Vi har delat upp de här svaren utifrån lärarnas undervisningsämnen, vilket visas i diagrammet nedan.

Diagram 10. Fråga till lärare: Hur påverkade de inställda nationella proven din arbetsbelastning?

Bortfallet understiger 1 procent för alla undervisningsämnen. Kategorin "ingen påverkan" utgörs av de som svarade "nej" på frågan om huruvida de inställda nationella proven påverkade arbetsbelastningen. De övriga är andelarna som svarade "ökade" eller "minskade" på frågan om på vilket sätt den påverkades – som ställdes till dem som svarat att arbetsbelastningen påverkades på den tidigare frågan.

Som diagrammet visar är det vanligaste svaret per ämne att de inställda nationella proven inte haft någon påverkan på arbetsbelastningen för lärarna. Oavsett undervisningsämne är det nära hälften av lärarna som gör den bedömningen. Bland lärare i engelska, svenska och svenska som andraspråk är det något fler som upplevde en minskad arbetsbelastning snarare än förhöjd.

Bland matematiklärarna är det däremot fler som svarar att deras arbetsbelastning ökade på grund av de inställda nationella proven. I kommentarer i anslutning till frågan beskriver en del av de lärarna orsaker till att arbetsbelastningen ökade. Det som nämns i högst utsträckning är att lärarna behövde skapa egna kurs- och slutprov som skulle motsvara de nationella proven, vilket tog mycket tid att såväl utforma som administrera. Nedan är ett par exempel på kommentarer från matematiklärare.

Svårt att göra ett eget kursprov som är lika väl genomtänkt som ett NP.

Att använda nationella prov i matte, som är genomarbetade, med utprovade uppgifter och bedömningsmallar är en lyx. Att ta bort proven för att "minska min arbetsbelastning", ökade min arbetsbelastning. Jag blev tvungen att konstruera stora prov själv.

Vi fick konstruera egna prov vilket tog mycket tid. [...]

Lärare ser både positiva och negativa effekter på arbetsmiljön under pandemin

Vi avslutar det här kapitlet med en redovisning av hur lärarna beskriver andra aspekter av hur pandemin påverkat deras arbetsmiljö, utöver själva arbetsbelastningen. I svaren på en öppen och bredare formulerad fråga i enkäten, riktad till samtliga lärare, uttrycks både positiv och negativ påverkan på arbetsmiljön. Några lärare menar att distansarbetet gav en högre arbetsro och uttrycker att de gärna

skulle se möjlighet till distansarbete även framöver, då arbete som planering, bedömning och enskilda digitala möten kan skötas hemifrån. Bland det negativa som lyfts är att det har varit påfrestande att behöva hantera elevernas psykiska mående tillsammans med ens egen och kollegors oro, samtidigt som man har behövt förändra undervisningen.

Nedan är två citat från lärare som exempel på detta.

Att ha lektioner på distans tror jag kan gynna både elever och lärare i viss mån. Att ha en dag eller högst två dagar med lektioner på distans varje vecka tror jag kan ge eleverna energi. Men absolut inte distans på heltid.

Sämre arbetsställning vid skrivbordsarbete. Mer stirrande på datorskärmen, vilket gav trötta ögon, stel nacke och stela axlar. Mindre fysisk rörelse. Mindre glädje pga. minskad social interaktion. Mindre respons vid undervisning pga. distansundervisning, vilket gjorde undervisningen tråkigare.

Utöver detta lyfter flera lärare att tiden med undervisning på distans innebar att mycket av det sociala försvann och att interaktionen med kollegor blev lidande.

Som vi tidigare redovisat har omkring var tredje lärare svarat att elevfrånvaron varit högre under pandemin. Dessa lärare har besvarat en följdfråga om den förändrade elevfrånvaron påverkade hur de bedrev sin undervisning. En majoritet av dem menade att den förändrade elevfrånvaron, giltig som ogiltig, påverkade undervisningen. Flertalet av dem beskriver den som mer splittrad, då många elever behövt stöd för att komma i kapp eller ha muntliga genomgångar. Det har krävt mycket repetitioner, vilket ibland tagit fokus från det eleverna egentligen ska jobba med. Det har även funnits ett större behov av att ge elever som varit frånvarande ytterligare möjligheter och tillfällen, till exempel genom att ordna omprovstillfällen och tillhandahålla undervisningsmaterial.

Mycket om-planering hela tiden då elever är borta (grupparbeten m.m. påverkas). Dynamiken i muntliga övningar minskar, så man måste planera på annorlunda sätt. Man har dessutom hunnit mindre, då man ofta måste ta om för elever som varit borta i stället för att gå vidare i kursplanen. Det blir svårt att planera så allting täcks.

Måste erbjuda fler tillfällen för examinationer samt också försöka hjälpa eleverna att ta igen missade genomgångar.

Svårare att planera för undervisning som utgår från hela klasser när stora delar är frånvarande. Prov som skjuts upp, inlämningar som inte blir av. Grupparbeten och planerade gruppövningar svårare att genomföra vid hög frånvaro.

Som mentor går mycket tid åt till att följa upp frånvaro. I undervisningsgruppen blir undervisningen haltande.

Ungefär hälften av lärarna anger att personalfrånvaro påverkat deras arbetssituation negativt, medan 41 procent inte såg någon negativ påverkan av personalfrånvaro. Det är inga större skillnader mellan hur yrkes- och ämneslärare upplevt att personalfrånvaro påverkat arbetssituationen och inte heller mellan skolor med olika lärartäthet. I de öppna svaren beskriver lärarna att frånvaro bland personal inte påverkade så mycket när det var distansundervisning, eftersom lärare som var sjuka eller hade symptom fortfarande kunde undervisa. Däremot var många lärare

sjuka under perioden när man återgick till närundervisning, vilket i sin tur innebar att de lärare som var på plats i skolan blev tvungna att ersätta kollegor i andra klasser.

Vi har fått rycka in och täcka för en del kollegor under vissa perioder men då det varit enbart distansundervisning har detta inte alls behövts.

Man har fått hoppa in och täcka upp för många kollegor som varit sjuka eller vabbat när väl närundervisningen varit i gång.

Lärarna har gjort en stor insats under pandemin

Det är många av lärarna som poängterar vilken insats som har krävts av dem för att kunna bedriva sitt arbete under en period som på många sätt varit exceptionell. Av exemplen nedan framgår hur stolta lärarna är över att man har klarat av uppgiften.

Helt fantastiskt hur en hel yrkesgrupp accepterar att ställa om sitt arbetssätt, allt för att göra det så bra som möjligt för eleverna

Jag tycker att lärarna har gjort ett fantastiskt jobb med att bedriva undervisning och stötta elever, såväl mentorselever som andra, under väldigt speciella omständigheter.

Mina kollegor och elever är fantastiska och det är tack vare att vi har arbetat så fint tillsammans som skolan kan gå ur pandemin så pass intakt som den ändå är.

Vi lärare är superhjältar!

Lärarkåren är fantastisk som på en dag ställer om från flera århundranden av undervisning på ett sätt till ett fundamentalt nytt annorlunda sätt och genomför det på ett kompetent sätt.

Personalens efterfrågan av stöd

Som vi redovisat har arbetsbelastningen under pandemin varit hög för samtliga personalgrupper i gymnasieskolan. I enkäten till rektorer har vi frågat om rektorn, med anledning av pandemin, efterfrågat stöd från huvudmannen, samt om övrig personal efterfrågat stöd från skolledningen.

En knapp majoritet av rektorerna har efterfrågat stöd från huvudmannen...

Över hälften av rektorerna (55 procent) uppger att de efterfrågat stöd från huvudmannen med anledning av pandemin. Detta svar är vanligare bland rektorer vid kommunala skolor (61 procent) än bland rektorer vid fristående skolor (44 procent).

De rektorer som efterfrågat stöd har i anslutning till frågan beskrivit vilken typ av stöd det handlat om. Det som tas upp av flest rektorer är att huvudmannen bistått i tolkningen av Folkhälsomyndighetens rekommendationer och utfört riskbedömningar, bistått i smittspårning och beslutat om smittskyddsåtgärder. Utöver detta beskriver flertalet att huvudmannen varit ett stöd i beslutsfattande samt i att upprätta riktlinjer och handlingsplaner. Det har till exempel handlat om riktlinjer för

fjärr- och distansundervisning, hur symptom hos elever och personal ska hanteras samt beslut kring stängning av skolorna. Flera rektorer har också efterfrågat insatser för skolans personal och elever från huvudmannen. Det kan handla om resurser för att anställa ytterligare personal på skolan eller till lovskola, stöd och extra undervisning för eleverna. I ett par fall svarar rektorer att det har handlat om ekonomiskt stöd generellt.

...och en hög andel av övrig personal har efterfrågat stöd från skolledningen

En hög andel av rektorerna (77 procent) svarar att deras personal har efterfrågat stöd från skolledningen med anledning av pandemin. Detta svar är vanligare av rektorer på offentliga skolor (83 procent) än på fristående skolor (67 procent). Däremot tycks inte stödbehovet hos personalen ha varierat beroende på lärartättheten vid skolorna, utan uppges ha varit lika stort oberoende av antal elever per lärare.

Vi har bitt rektorerna utveckla vad för typ av stöd som personalen efterfrågat. Det vanligaste svaret är att det gällt behov av stöd eller utbildning i användandet av digitala verktyg och hjälpmedel, samt tillgången till dessa verktyg. Flertalet rektorer lyfter dessutom att det funnits behov av rutiner och riktlinjer bland lärarna. I vissa fall förtydligar de att det handlat om hur Folkhälsomyndighetens rekommendationer ska tolkas, men det är över lag mer generellt beskrivet. Flertalet rektorer beskriver också att personalen har kontaktat skolledningen för att diskutera elevfrågor som stödbehov och närvaro. En del svarar också att personalen har behövt stöd av skolledning och rektor när det gäller pedagogiskt stöd eller stöd i undervisningen, liksom i arbetet med bedömning och i examinationer. Dessutom lyfter flera rektorer att personalen efterfrågat stöd vad det gäller arbetsbörda och prioriteringar, arbetsmiljö, personalfrågor och smittskyddsåtgärder. Flera rektorer svarar också att skolledningen har haft samtal med personalen, ibland därför att personalen haft behov av stöd på grund av oro, exempelvis för smitta. Nedan är ett par exempel på dessa svar från rektorerna.

Jag upplever att lärare haft ett större behov av rektor som pedagogisk ledare och bollplank. Vi har också behövt erbjuda stöd i digital kompetens för att möta behoven och i flera fall också fått hantera medarbetares osäkerhet och oro inför den nya situationen.

Fokus på att få undervisningen att fungera. Teknik, handlingsplaner, särskilda stödinsatser, uppföljning, få ut information till elever, vårdnadshavare, anpassa klassrum, schema, vara tillgänglig, se till att vi löser de problem som uppstår.

Viss personal har mått mycket dåligt och också varit stressade och oroliga under perioden. Det kan ha handlat om samtal, stöd med planering och prioritering, företagshälsovård etc.

4. Slutsatser

Det har funnits begränsningar för elevhälsans arbete under pandemin

Studien visar att elevhälsan har haft begränsade förutsättningar att genomföra sitt uppdrag under pandemin. Arbetet med förebyggande och hälsofrämjande insatser beskrivs ha fått stå tillbaka och situationen har inneburit att man i viss mån behövt arbeta mer reaktivt än proaktivt. Dessa förutsättningar har förbättrats under höstterminen 2021 i samband med att verksamheterna åter kunnat baseras på direktkontakt med eleverna. Resultaten i undersökningen tyder dock på att det kvarstår ett stort elevhälsofrämjande arbete för att komma i kapp med det som fått stå tillbaka under de långa och återkommande perioderna av verksamhet på distans och restriktioner för fysiska möten. Behoven liksom förutsättningarna varierar mellan olika skolor.

Vissa elever har fått ett försämrat mående

Rektorerna och lärarna i studien ger en något varierande bild av hur elevers mående har påverkats under pandemin, men flera av svaren beskriver att vissa elever har påverkats mycket negativt. De lärare som menar att det har skett en försämring i måendet för vissa elever ser flera orsaker till detta och således flera olika konsekvenser. Enligt dessa lärare förekommer försämrad motivation och nedstämdhet bland eleverna. De uppger att elevers stress över skolarbetet har ökat framför allt för de som upplever att de ligger efter. Lärarna beskriver också att fler elever än normalt upplever det svårt att vara i sociala sammanhang och att gruppprocesser inte har kommit så långt som de normalt brukar ha gjort. För många elever är skolan en viktig plats för gemenskap och tillhörighet. Många av de lärare som i den här studien uttrycker att psykisk ohälsa ökade bland eleverna under pandemin nämner elevernas ensamhet och uteblivna sociala kontakter som orsaker. Under höstterminen 2021 kvarstod mycket gemenskapsfrämjande arbete och förutsättningarna för detta har förstås förbättrats med återgången till mer normala omständigheter. Lärarna beskriver dock tecken på kvarstående konsekvenser i form av ensamhet och utanförskap för vissa elever.

Också omfattningen av elevernas undervisning på distans tycks ha haft betydelse för hur elevers mående har påverkats. I studien beskriver ämneslärarna sina elevers mående som sämre jämfört med yrkeslärare. SCB har nyligen visat att omfattningen av fjärr- och distansundervisning har varit större i de ämnen som ämneslärare har. Skillnaderna i hur ämnes- och yrkeslärare bedömer elevernas mående kan ha att göra med att yrkeselever mått bättre under pandemin tack vare

större tillgång till den fysiska skolmiljön, i linje med vad Skolinspektionen tidigare har redovisat.⁵¹

Pandemin har varit en lång och utmanande period, och rektorernas och lärarnas svar tyder på att den har satt sina spår för många elever. Den psykiska ohälsan bland unga har visserligen ökat under lång tid, eleverna kan ha flera anledningar till att känna missmod inför framtiden och som flera lärare i den här undersökningen nämner är det är svårt att veta hur mycket av ohälsan som är konsekvenser av pandemin. Men enligt vad som framkommit i denna studie liksom i ett flertal andra studier har pandemin haft en förstärkt negativ påverkan. Det är viktigt att utvecklingen av elevernas hälsa ägnas fortsatt uppmärksamhet i såväl skolan som utanför skolan, för att främja ungdomars mående, motivation och sociala förmågor.

Studien beskriver en lägesbild under höstterminen 2021. Det är viktigt att poängtera att många skolor har genomfört insatser för elevernas mående under läsåret 2021/22, särskilt vid skolor där man sett ett försämrat mående bland eleverna under pandemin. Utifrån den här enkätundersökningen, som besvarades senhösten 2021, vet vi inte hur elevernas mående har utvecklats under resten av läsåret 2021/22. Förhoppningsvis har det skett en förbättring för många tack vare de insatser som genomförts. Oavsett är de områden som vi belyser i rapporten viktiga att följa upp, för att upptäcka vad som eventuellt inte avhjälpits under läsåret som gått och således vilka insatser som fortsatt behövs. Det kan handla om insatser för att motverka och/eller för att ta igen kunskapstappet bland eleverna, då risken annars finns att elever fortsatt upplever minskad motivation inför sina studier och glappet i kunskaper mellan olika elever förstärks. Det kan också handla om insatser för att främja gemenskap och tillhörighet.

Flertalet personalgrupper har haft en förhöjd arbetsbelastning under pandemin

Att covid-19-pandemin inneburit en stor påfrestning för personalen i skolan är uppenbart. I studien beskriver lärarna att arbetsbelastningen varit hög under pandemin, med skarpa svängar mellan undervisning på plats i skolan och undervisning på distans. De beskriver också att det har tagit mycket tid med individuell anpassning av undervisningen för de elever som missgynnats av undervisningen på distans. Enligt rektorernas bedömning har arbetsbelastningen från och med höstterminen 2021 återgått till den normala för de flesta personalkategorier, men vissa har även under detta läsår haft en mycket hög arbetsbelastning. Rektorerna anger att detta främst gäller skolledningen, specialpedagogerna och elevhälsopersonalen. Det gäller även vissa av lärarna som behöver hjälpa eleverna med att ta igen de kunskaper som de gått miste om de senaste två åren, parallellt med att lärarna behöver tillgodose eleverna i den ordinarie undervisningen.

⁵¹ Skolinspektionen (2021). *Konsekvenser av fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin*. Rapport 2021:640.

Enligt lärarnas beskrivning av arbetsbelastningen under höstterminen 2021 är det också många som beskriver den som högre än normalt, även om det är fler som betraktar den som i nivå med det normala. I sammanhanget är det dock viktigt att komma ihåg att det under en längre tid funnits en lärarbrist, och att många lärare upplever den normala arbetsbelastningen som hög.

Vi konstaterar att covid-19-pandemin har krävt stora insatser av skolpersonalen och att de hanterat omständigheterna på ett berömvärt sätt. Vi konstaterar också att det finns fortsatta behov av uthållighet och ett gott arbete för att mildra konsekvenserna för eleverna.

Metodbilaga

Datainsamlingen har skett i form av två enkätutskick: en enkät riktad till rektorer för gymnasieskolenheter och en enkät riktad till lärare på skolenheterna.

Urval

Skolenheter/rektorer

Ett urval av 500 skolenheter (nedan kallat skolor) gjordes utifrån skolenhetsregistret. Stratifieringar gjordes utifrån skolstorlek: små (färre än 250 elever), medelstora (250 – 499 elever) och stora (fler än 499 elever) och huvudmannatyp (kommunala respektive enskilda). Detta ger sex olika stratum, som viktats i förhållande till sannolikhet för inkludering i urvalet i förhållande till rampopulationen om 1 108 skolor. Stratifieringen och viktberäkningen gjordes för att möjliggöra jämförelser mellan skolor. Urvalsstorleken om nära hälften av skolorna medger tillräcklig representation för jämförelser av övriga skillnader mellan skolorna än de vi tagit hänsyn till i urvalet (programsammansättning, andel elever med högutbildade föräldrar, lärartäthet och kommuntyp). Skolor med färre än 75 elever ingick inte i urvalet. Detta utifrån antagandet att en kritisk massa om minst 25 elever per studieår är nödvändigt för att frågorna i enkäten ska kunna besvaras.

Stratum	Huvudmannatyp	Antal elever	Rampopulation (Skolor)	Urval (Skolor)	Inklusions-sannolikhet (Skolor)	Urvalsvikt (Skolor)
1	Kommunal	Små	326	80	0,25	4,08
2	Kommunal	Mellan	283	120	0,42	2,36
3	Kommunal	Stora	110	100	0,91	1,10
4	Enskild	Små	230	70	0,30	3,29
5	Enskild	Mellan	121	92	0,76	1,32
6	Enskild	Stora	38	38	1,00	1,00
Totalt			1108	500		

Lärare

Skolverket har inget e-postregister över lärare. För att nå lärare bad vi därför rektorer att inkomma med e-postadresser till samtliga ämneslärare och yrkeslärare på varje skolenhet som ingick urvalet. Speciallärare eller specialpedagoger ingick inte.

Processen med att efterfråga e-postadresser till lärare medförde flera svårigheter. För det första inkom inte alla rektorer med de ombedda kontaktuppgifterna. Inom gymnasieskolan inkom 66 procent av skolenheterna i urvalet med kontaktuppgifter till lärare. Totalt fick vi in 12 346 e-postadresser till lärare.

Ytterligare ett problem med det valda tillvägagångssättet var att det medförde en övertäckning, det vill säga att de listor vi fick in inte enbart innehöll

kontaktuppgifter till de efterfrågade lärarkategorierna på de efterfrågade skolenheterna. Detta eftersom många rektorer har fler än en skolenhet under sig och därmed skickade lärarlistor för hela skolan och inte enbart för den efterfrågade skolenheten. Inte sällan gällde listorna samtliga anställda på skolenheten, det vill säga inte bara lärare utan även elevassistenter, specialpedagoger, studievägledare med flera. Övertäckningen är alltså relativt stor. Av det skälet har det funnits en kontrollfråga i enkäterna som frågar om respondenten arbetar på den aktuella skolenheten, och om så inte är fallet har enkäten avslutats.

Variabelbeskrivningar

I rapporten jämför vi svaren av lärare och rektorer mellan olika typer av skolenheter efter huvudmannaskap, andel elever per programtyp samt lärartäthet. *Andel elever per programtyp:* vi använder en tregrupps-indelning av den procentuella andelen elever på yrkesprogram respektive högskoleförberedande program (låg, medel, hög), men också en indelning efter majoriteten av eleverna på den ena eller andra programtypen. *Lärartäthet:* vi använder en tregrupps-indelning av den procentuella fördelningen av antal elever per lärare i låg, medel och hög. För variablerna som vi delat in i tre grupper jämförs låg och hög, om inte annat anges i rapporten.

I rapporten jämför vi även svaren av yrkeslärare respektive ämneslärare. Detta bland annat för att fånga en varierande omfattning av undervisning på distans. Nästan samtliga lärare i vår undersökning har i någon grad bedrivit undervisning på distans under pandemin vid ett enstaka tillfälle eller mer, men omfattningen varierar mellan ämnes- och yrkeslärare. Yrkeslärare undervisar uteslutande elever på yrkesprogrammen, medan ämneslärare undervisar elever vid båda programtyperna. Praktiska moment har varit möjliga att förlägga som undervisning i skolan och är generellt mer förekommande på yrkesprogrammen. Dock förekommer de också i de ämnen som ämneslärare undervisar i, men graden är generellt lägre då många ämnen är teoretiska. SCB:s kartläggning av omfattningen av fjärr- och distansundervisning under pandemin visar att den var större för elever på högskoleförberedande program än yrkesprogram. Därför kan resultaten, när analysen görs utifrån lärarnas yrkesroll, i viss mån spegla skillnader beroende på mängden fjärr- och distansundervisning lärarna haft. I ämneslärares bedömningar ska vägas in att de har haft en större omfattning av undervisning på distans jämfört med yrkeslärare.

Utskick och svarsfrekvens

Rektorsenkät – svarsfrekvens och bortfallsanalys

Enkäterna sändes till rektor för respektive skolenhet i urvalet. Till 7 av skolorna i urvalet lyckades vi inte få kontaktuppgift till rektor, vilket innebar att populationen reducerades från 500 till 493. Datum för utskick var den 4 november 2021. Tre påminnelser gick ut, den 24 november, den 6 december, samt den 13 december. Dessutom skickades en påminnelse den 11 januari 2022 till några rektorer som påbörjat enkäten men inte avslutat den. Merparten av svaren inkom under de

första fyra veckorna efter utskicksdatum den 4 november. Enkäten besvarades av 247 rektorer vilket ger en svarsfrekvens om 50 procent.

Nedan visas tabeller med andelen svar efter de variabler som vi använder i rapporten. Över lag visar bortfallsanalysen inte på några problematiska skevheter i representationen av svarande efter de variabler som vi använder för jämförelser.

Tabell 2. Bortfallsanalys efter typ av huvudman.

Huvudmannatyp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Kommunala	293	134	46	0,019*
Fristående	200	113	57	0,019*
Totalt	493	247	50	1,00

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 3. Bortfallsanalys efter skolstorlek.

Storlek	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Små (50-250 elever)	149	68	46	0,192
Medel (mellan 250-500 elever)	210	110	52	0,383
Stora (Över 500 elever)	134	69	51	0,706
Totalt	493	247	50	1,00

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 4. Bortfallsanalys efter andel elever på yrkesprogram.

Andel elever på yrkesprogram	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Låg	307	159	52	0,335
Medel	90	36	40	0,034*
Hög	96	52	54	0,375
Totalt	493	247	50	1,00

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 5. Bortfallsanalys efter andel elever på högskoleförberedande program.

Andel elever på högskoleförberedande program	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Låg	147	78	53	0,392
Medel	94	35	37	0,006**
Hög	252	134	53	0,163
Totalt	493	247	50	1,00

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 6. Bortfallsanalys efter kommungrupp.

Kommungrupp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
A. Storstäder och storstadsnära kommuner	173	98	57	0,033*
B. Större städer och kommuner nära större stad	202	99	49	0,686
C. Mindre städer/tätorter och landsbygds-kommuner	118	50	42	0,054
Totalt	493	247	50	1,00

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 7. Bortfallsanalys efter lärartäthet.

Lärartäthet	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Hög	114	45	39	0,010*
Medel	174	85	49	0,705
Låg	196	112	57	0,010*
Totalt	484	242	50	1,00

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Lärarenkät – svarsfrekvens och bortfallsanalys

Lärarenkäten skickades ut den 16 november 2021. Enkäterna var planerade att stängas den 15 december, men på grund av låg svarsfrekvens förlängdes svarstiden till den 14 januari 2022. Fyra påminnelser skickades ut under svarsperioden. Merparten av enkätsvaren kom inom de fyra första veckorna från enkätens utskicksdatum den 16 november.

Studiepopulationen uppgick till 13 486 lärare. Den besvarades av 4 978 lärare, vilket ger en svarsfrekvens på 37 procent.

Specifikt för lärarna har vi undersökt representationen av svarande på skolor efter typ av huvudman och på skolor med olika storlek. Det finns inga skevheter i representationen i dessa avseenden.

Tabell 8. Bortfallsanalys efter typ av huvudman.

Huvudmannatyp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Kommunala	10 092	3 649	36	0,002**
Fristående	3 394	1 329	39	0,002**
Totalt	13 486	4 978	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

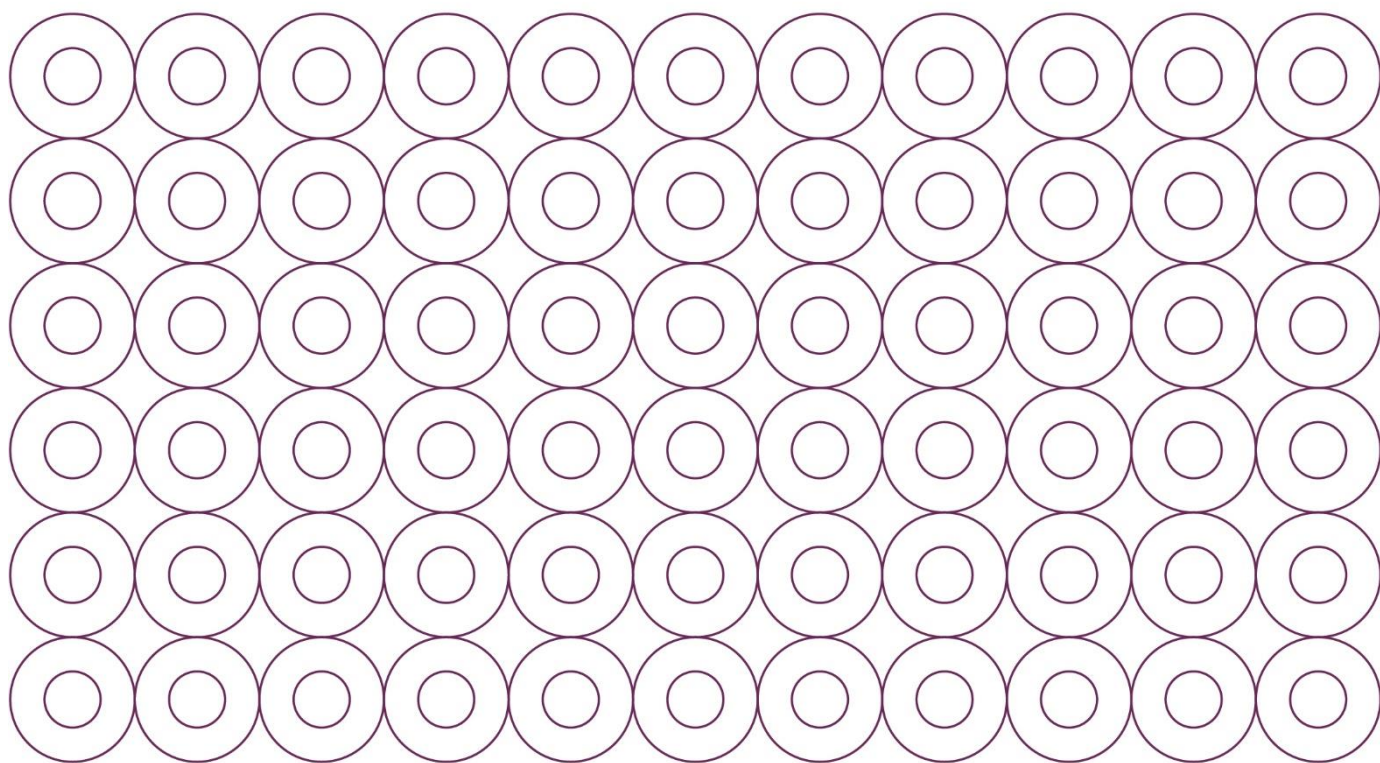
Tabell 9. Bortfallsanalys efter skolstorlek.

Stratum	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Små (50-250 elever)	2 395	739	31	0,000***
Medel (mellan 250-500 elever)	4 547	1 570	35	0,000***
Stora (Över 500 elever)	6 544	2 669	41	0,000***
Totalt	13 486	4 978	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Partiellt bortfall

Det partiella, eller interna, bortfallet utgörs av andelen som inte svarat på en fråga eller på en del av en fråga. Andelarna av rektorerna respektive lärarna som inte har svarat på en fråga varierar mellan 0 och 1 procent. Flera av frågorna är uppdelade i delfrågor. I dessa fall kan det partiella bortfallet utgöras av att respondenten hoppat över en eller flera delfrågor, och detta bortfall är för vissa delfrågor högre. I anslutning till rapportens diagram redovisar vi hur stor andel av respondenterna som inte har svarat på respektive delfråga. De procentsatser i diagrammen som beskriver andelen svar är beräknade exklusive det partiella bortfallet.

Skolverket

www.skolverket.se